

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Fonetický ústav

Diplomová práce

Bc. Jana Fischerová

**Fonetické rysy hlasitého čtení slov a pseudoslov
a jejich percepční odezva**

Phonetic features in loud reading of words and non-words, and their
perceptual impact

Praha 2018

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Volín, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda upřímně poděkovala vedoucímu práce, doc. PhDr. Janu Volínovi, Ph.D., který mi poskytoval cenné a podnětné rady a věnoval mi mnoho svého času, čehož si velmi vážím. Bez jeho odborných poznámek, snahy a trpělivosti by tato práce nemohla vzniknout. Velké díky patří také celé mé rodině a přátelům, kteří po několik měsíců trpělivě a se zájmem sledovali moji cestu až sem a byli mi přitom velkou oporou.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 8. ledna 2018

Jana Fischerová

Abstrakt

Při vzájemné komunikaci na posluchače působí celý komplex jevů, dle kterých mluvčího podvědomě hodnotí a přisuzuje mu určité osobnostní charakteristiky. V této práci jsme se zabývali otázkou, zda do tohoto hodnocení vstupují i fonetické rysy promluvy a jakou mírou dokážou vnímání mluvčího ovlivnit. Jako výzkumný materiál nám posloužily nahrávky 20 mluvčích ve věku od 11 do 15 let, od nichž bylo vybráno celkem 80 zvukových položek. Položky se lišily svou délkou (dvouslabičné vs. čtyřslabičné), existencí v lexikonu českého jazyka (reálná slova vs. pseudoslova) a také v množství řečových problémů, které se v nich vyskytovaly (redukce, asimilace, neplynulosti v řeči atd.). Tato problematická místa byla ještě před tvorbou percepčního testu popsána a opatřena bodovým hodnocením autorkou práce a další studentkou fonetiky. Bodová hodnocení sloužila jako základ objektivního fonetického hodnocení, ke kterému byla později vztažena hodnocení respondentů. Percepční test (s verzemi A a B) byl tvořen vždy 40 položkami a byl rozdělen na 5 částí dle otázek, které se z různých úhlů dotýkaly osobnostních rysů pečlivosti a přijatelnosti. Tyto rysy jsou součástí pětifaktorového modelu osobnosti a dají se zařadit pod faktory svědomitosti a přívětivosti. Celkové odpovědi 32 respondentů ukázaly jistý trend, například v hodnocení ženských a mužských mluvčích nebo v hodnocení jednotlivých typů položek (reálné slovo a pseudoslovo), nicméně korelace mezi fonetickou analýzou položek a subjektivním hodnocením respondentů nalezena nebyla. Podrobnější rozbor se tak zaměřuje na výsledky jednotlivých typů položek, otázek a mluvčích.

Klíčová slova: artiklace, hláskové redukce, pečlivost, přijatelnost, percepční dojem

Abstract

The recipient in communication is influenced by many complex phenomena through which he or she subconsciously evaluates some personality traits of the speaker. In the current study we are dealing with the question of whether phonetic features also enter into this personal evaluation and how much they can influence perception. As research material we used recordings of 20 speakers 11–15 years old, from which 80 audio items were selected. The items varied by their length (two-syllables vs. four-syllables), existence in the lexicon of the Czech language (real words vs. non-words) and also in the number of speech problems that occurred in them (reduction, assimilation, non-continuous speech etc.). These problematic moments were identified before the creation of the perceptual test and scored by the author of the study and by another student of phonetics. These score points served as the basis for an objective phonetic evaluation, which was later related to the assessment from the respondents. The perceptual test (with versions A and B) was made up of 40 items and was divided into 5 parts according to questions which were concerned with different angles such as the personality traits of diligence and acceptability. These features are part of the Five-Factor Model of Personality and can be included under the factors of conscientiousness and agreeableness. Overall responses from 32 respondents showed a certain trend, for example in the evaluation of female and male speakers or in the evaluation of particular types of items (real words and non-words), but the correlation between phonetic analysis of items and subjective assessment from respondents was not found. A more detailed analysis is focused on the results of individual types of items, questions and speakers.

Keywords: articulation, phone reduction, diligence, acceptability, perceptual impression

Obsah

1	Úvod	9
2	Vztah mezi fonetickými rysy promluvy a hodnocením mluvího	11
2.1	Percepce osobnostních charakteristik mluvího na základě řečového projevu	11
2.2	Artikulační pečlivost.....	18
2.3	Řečnická přijatelnost.....	22
3	Stereotypy v hodnocení řeči.....	25
4	Popis osobnosti.....	30
4.1	Pětifaktorový model osobnosti	31
5	Metoda	35
5.1	Zvukový materiál	35
5.2	Hodnocení nahrávek	36
5.3	Úprava testových položek a sestavení percepčního testu	38
5.4	Výběr otázek a sestavení dotazníku pro respondenty	39
5.5	Testování.....	42
6	Výsledky.....	43
6.1	Obecné tendence	43
6.2	Průměrné hodnocení mluvích dle otázek	44
6.3	Průměrné hodnocení mluvích u jednotlivých otázek dle slov a pseudoslov.....	50
6.4	Průměrné hodnocení mluvích u jednotlivých otázek dle délky podnětu.....	56
6.5	Srovnání hodnocení respondentů s fonetickým hodnocením	60
6.6	Reakce na opakované položky	62
7	Diskuse	64
7.1	Rekapitulace výsledků	64
7.2	Vliv formulace otázky a použitých výrazů	66
7.3	Vlivy týkající se zvukové podoby položek	68

7.4	Řečové vady.....	70
7.5	Globální hlasové charakteristiky.....	71
7.6	Závěrečné zhodnocení experimentu	72
8	Závěr	74
	Reference	75
	Příloha 1: Dotazníkové archy k percepčnímu testu.....	79

Seznam zkratek

W – reálné slovo

P – pseudoslovo

2 / 4 – dvouslabičné / čtyřslabičné slovo

F0 – základní frekvence

kódy mluvčích (tvořeny písmenem abecedy a značkou pro pohlaví mluvčího –

F = žena, M = muž):

AF   AM

BF   BM

CF   CM

DF   DM

EF   EM

FF   FM

GF   GM

HF   HM

IF   IM

JM

KM

1 Úvod

Předkládaná práce v sobě spojuje téma fonetiky a psychologie osobnosti a snaží se odpovědět na otázku, zda a jakou mírou spolu korelují objektivní fonetické rysy a subjektivní hodnocení mluvčích. Tato základní analýza je pak rozšířena dalšími proměnnými, které do hodnocení vstupují. Jde především o testování reakcí respondentů na reálná slova a pseudoslova, navíc rozdělená na kratší (dvouslabičná) a delší (čtyřslabičná), v otázkách zaměřených na artikulační pečlivost a řečnickou přijatelnost. Oba rysy byly vybrány z pětifaktorového modelu osobnosti (viz např. Costa & McCrae, 1992; pro češtinu viz Hřebíčková, 2011). Pečlivost se v něm objevuje jako jeden z rysů u faktoru *svědomitosti* a přijatelnost je možno zařadit pod *přívětivost*. Oba rysy byly vztaženy k řečovému projevu a jsou blíže objasněny v kapitolách 2.2 a 2.3. Celkové výsledky hodnocení respondentů jsou pak porovnány s fonetickým hodnocením jednotlivých mluvčích, které bylo provedeno autorkou práce a další studentkou fonetiky již před samotným testováním, a to u každé testované položky. Cílem práce je tedy přispět k výzkumu v oblasti percepce řeči a vnímání osobnostních charakteristik.

Se vztahem mezi percepcí a fonetickým hodnocením přímo souvisí úvodní kapitola práce, která se věnuje hodnocení mluvčího a předkládá čtenáři vybrané studie, které již byly v této oblasti provedeny. Většina experimentů se týká jednotlivých parametrů řeči a jejich působení na hodnocení mluvčích. Kapitola je dále rozšířena o charakteristiku výše zmíněných osobnostních rysů, na které jsme se v našem experimentu soustředili, a to artikulační pečlivost a řečnickou přijatelnost a o příklady některých studií, které se jimi také zabývaly. V případě pečlivosti jsou to především studie týkající se výslovnostních redukcí a jejich vlivu na percepci mluvčího, přijatelnost byla zase často zkoumána v perspektivě globálního působení mluvčího na posluchače, například v otázkách charismatu.

Jelikož se v naší práci opíráme o subjektivní hodnocení mluvčích, je nutné se také zaměřit na to, zda tyto dojmy nemohou být podpořeny některými stereotypy, které u řečových projevů existují. Těmito nevědomými procesy, které ovlivňují vnímání druhého, se zabývá kapitola 3. V úvodu je naznačeno, jak na sebe vzájemně mohou předsudky a jazyk působit, poté je zde přiblíženo několik

starších i aktuálních studií, které hledají vztah mezi určitými fonetickými rysy v řeči a stereotypním hodnocením mluvčích.

Čtvrtá kapitola se věnuje výzkumu v oblasti psychologie osobnosti, především pak pětifaktorovému modelu osobnosti. Jak již bylo řečeno výše, pro naši práci jsme vybrali dva rysy osobnosti, které se úzce vážou ke školnímu prostředí a ve kterých posluchači vybrané mluvčí v našem experimentu hodnotili. V teoretické části práce tedy bylo nutné objasnit některé pojmy týkající se tohoto přístupu a stručně popsat, jak pětifaktorový model funguje.

Postup praktické části práce od výběru a úprav jednotlivých testových položek, jejich fonetické analýzy, přes výběr vhodných otázek v dotaznících, až po tvorbu samotného percepčního testu, je popsán v kapitole 5. Ta je dále rozdělena na jednotlivé podkapitoly, soustředící se na detailní kroky v metodě experimentu. Testováno bylo celkem 80 položek od 20 dětských mluvčích, u každého mluvčího šlo o 2 reálná slova a 2 pseudoslova. Položky hodnotilo 32 mluvčích mladšího věku, převážně studentů a absolventů FF UK.

Korelace mezi hodnocením respondenty a objektivním fonetickým hodnocením sice nalezena nebyla, nicméně byly objeveny jiné souvislosti, které také přinesly užitečné výsledky. Jde například o výsledky souhrnného hodnocení reálných slov a pseudoslov a jejich odlišné tendence v hodnocení, vliv pohlaví mluvčího na celkové hodnocení, nebo další proměnné, které mohly hrát při hodnocení mluvčích roli. Přehled výsledků podává kapitola 6 a jejich detailnější zpracování a možné interpretace jsou pak popsány v závěrečné diskusi.

2 Vztah mezi fonetickými rysy promluvy a hodnocením mluvčího

2.1 Percepce osobnostních charakteristik mluvčího na základě řečového projevu

Lidská komunikace je velmi komplexní jev, v němž nehraje roli pouze to, co bylo řečeno, tedy určitý reprezentativní obsah sdělení, ale také (a možná především) to, jak byl obsah pronesen. Pod tuto expresivní složku spadá vše, co se týká konkrétních hlasových charakteristik v řeči mluvčího, jejichž variacemi může mluvčí výrazně změnit význam sdělení. Mnoho studií se poté zabývá působením objektivně měřitelných parametrů řeči, jako jsou například frekvence, intenzita, délka pauz nebo řečové tempo na vnímání osobnosti mluvčího. Složitější je to s těmi parametry, které se objektivně změřit ani vypočítat nedají, jako je například vnímání barvy hlasu. Souvislosti mezi řečí a percepcí mluvčího se hledají různé. Už v polovině minulého století se výzkumníci zabývali vztahy mezi trváním mluvy a pauz, kognitivními aktivitami a extroverzí/introverzí (Ramsay, 1966); otázkami, zda řečové tempo ovlivňuje vnímání takových osobnostních rysů jako je kompetence/způsobilost a benevolence/shovívavost (Smith, Brown, Strong, & Rencher, 1975); nebo vnímáním hezituujících mluvčích a hodnocením jejich úspěšnosti (Lay & Burron, 1968). K výše zmíněným i mnoha dalším studiím se v průběhu této kapitoly ještě vrátíme, důležité je však zmínit, že ačkoli se jisté korelace mezi akustickými parametry řeči a percepcí našly, a to i opakovaně, vždy záleží na konkrétním experimentu a jeho podmínkách, na celém kontextu situace a jednotlivých účastnících. Je ale jistě zajímavé sledovat určité tendence, podle kterých mluvčí hodnotíme a které mohou být ovlivněny kulturními stereotypy.

Z lidského hlasu, ze způsobu vyjadřování i z lingvistického obsahu promluvy poznáme mnoho o mluvčím a tento dojem si tvoříme přirozeně a nevědomě o každém, s kým komunikujeme. Jsme schopni zaregistrovat cizinecký přízvuk, lexikální obsah projevu, neobvyklé tempo nebo intenzitu hlasu a na základě toho přiřadit mluvčímu některou osobnostní či sociální charakteristiku (povahovou vlastnost, míru vzdělání, místo původu atd.) nebo z hlasu posoudit mluvčího zdravotní stav. Autoři Kreiman, Vanlancker-Sidtis a Gerratt (2005)

odkazují na množství studií, jejichž cílem bylo nalézt parametry, které jsou v hlase relevantní k rozpoznání nebo indikování různých vlastností a kompetencí mluvčího. Změnami v kvalitě hlasu (v tomto případě odchylkami v trvání, výšce, změnou artikulace) oproti jeho běžnému provedení například mluvčí může signalizovat ironii nebo sarkasmus (Van Lancker, Canter, & Terbeek, 1981 v Kreiman a kol., 2005: 338); vyšší kompetenci mluvčího u posluchačů evokuje rychlejší mluvní tempo a nižší výška hlasu, která je také spojena s vyšší shovívavostí (Brown, Strong, & Rencher, 1974). Lidský hlas tedy funguje jako nositel informace při formování úsudku na ostatní a zároveň nám jeho vědomé ovládání napomáhá k přesnosti našeho vlastního vyjádření.

Na vnímání mluvčího a konečný dojem z promluvy však nemají vliv pouze okamžité zvukové změny, které vědomě či nevědomě tvoříme. Důležitým faktorem jsou i dlouhodobá nastavení a vrozené faktory. Sem patří například barva hlasu. Zkoumání toho, jak barva hlasu ovlivňuje percepci, nejsou ale vůbec jednoduchá, zde už se totiž pohybujeme na subjektivní rovině. Navíc je velmi obtížné určit, kdy je určitý vjem vyvolán právě barvou hlasu a ne něčím jiným.

Je také otázkou, zda můžeme v experimentech chtít po percipientech hodnocení mluvčích podle velmi krátkých ukázek, často pouze jednoslovných. Stejně tak je nutné se zaměřit na výběr vhodných adjektiv pro posuzování mluvčích. Pro některá rozhodnutí by posluchač možná jen potřeboval více času, u jiných jde i tak pouze o nejistý tip. I přes určitou obtížnost se subjektivitou a výběrem vhodných osobnostních atributů však bylo provedeno množství studií, které se na vztah mezi fonetickými parametry řeči a percepcí lidské osobnosti soustředí.

Například studie, ve které autoři zkusí manipulovat výškou a tempem a snaží se zjistit, jestli a jak se tyto manipulace promítnou na hodnocení osobnostních charakteristik (Apple, Streeter, & Krauss, 1979). Výběr těchto dvou parametrů vycházel z předchozí a již výše zmiňované studie Brown a kol. (1974), kde se právě tempo a výška ukázaly jako významné ukazatele pro hodnocení určitých vlastností mluvčího. Výsledky této studie tak nejen potvrdily důkazy o tom, že posluchači ve svém rozhodování o některých attributech mluvčího tyto akustické vlastnosti opravdu používají (Apple a kol., 1979: 715), ale také ověřili výsledky zmíněné studie Brown a kol., a rozvedli okruh charakteristik, které byly dle těchto dvou parametrů hodnoceny. Zjistili například, že pomalé mluvní tempo

se negativně promítne do vnímání takových vlastností, jako pravdomlupnost, přesvědčivost nebo plynulost a tito mluvčí byli také spíše hodnoceni jako pasivní. S narůstající výškou je pak spojeno hodnocení nižší empatie, menší pravdomlupnosti a větší míry nervozity (Apple a kol., 1979: 723). Podle obou studií je tedy nejpozitivněji vnímána nižší výška a vyšší tempo.

I přesto se však autoři zmiňují o tom, že vokální parametry se vzájemně podmiňují a je obtížné hodnotit v hlase pouze jeden parametr. Poukazují například na jinou studii (Miller, Maruyama, Beaber, & Valone, 1976 v Apple a kol., 1979) ve které byl faktor přesvědčivosti jednoznačně vztáhnut k řečovému tempu. Rychlejší řeč tu byla shledána jako „více přesvědčivá, pravděpodobně protože rychlý řečník je nahlížen jako více důvěryhodný“ (Apple a kol., 1979: 716, překlad autorky). Studii vytykají, že nahrávky byly pořízeny od jednoho mluvčího, který jednou mluvil pomaleji a podruhé rychleji. Nahrávky se samozřejmě liší v tempu, ale odlišují se také v ostatních aspektech, což u rychlejší řeči může být větší hlasitost nebo narůstající výška (Apple a kol., 1979: 716). To už mluvčí neovlivní, právě protože některé faktory v řeči variiují současně.

Všichni se dostáváme do situací, kdy vědomě hodnotíme druhé na základě jejich hlasového projevu. I když se tyto úsudky nemusí ani v nejmenším shodovat s realitou, je na nich vidět konkrétní ověření výsledků výše zmíněných studií v běžném životě. O vztahu subjektivních dojmů a reality se v závěru zmiňuje i studie Apple a kol., 1979 a to tím, že „nebyla nalezena žádná věrohodná data o tom, že by lidé s rychlejším tempem řeči byli víc aktivní nebo muži s vyšším hlasem slabší než jejich protějšky“ (Apple a kol., 1979: 725, překlad autorky).

V další ze studií (R. W. Ramsay, 1966) se jako poměrně stabilní ukázalo hodnocení extroverze a introverze v souvislosti s určitými parametry hlasu. Účastníci před samotným testováním vyplnili dotazník *Eysenck Personality Inventory*¹ (Eysenck & Eysenck, 1964), pro stanovení jejich pozice na dimenzích extroverze a neuroticity (Ramsay, 1966: 116). I když tato studie byla jedna z prvních, které se touto tematikou zabývaly a účastnily se jí pouze dívky, odkrývá celkem jednoznačné výsledky. Extroverti a introverti se zde výrazně liší v délce mluvy a pauz. Jak se dá předpokládat, extroverti produkují delší výpovědi a v jejich projevu je méně pauz (a kratší pauzy mezi slovy) než

---

¹ Viz také kapitola 4 Popis osobnosti.

u introvertů (Ramsay, 1966: 117). O pár let později se k validitě hodnocení extraverte a introverte vyjádřil Kramer a Aronovitch. Ti požádali respondenty, aby ohodnotili sérii hlasů na osobnostní dimenzi extraverte a introverte. Nenašla se ale žádná signifikantní korelace mezi těmito hodnoceními a mírou extroverze a introverze měřenou pomocí výše zmiňovaného *Eysenck Personality Inventory* testu. Některé hlasy byly sice hodnoceny jako extrovertnější nebo introvertnější než jiné, nicméně ve výsledku se žádná významná korelace neukázala (Kramer & Aronovitch, 1970 v Aronovitch, 1976: 208).

Další studie se snaží nalézt odpověď na otázku, „které vokální percepční složky nebo charakteristiky vedou k různým stereotypním hodnocením osobnosti“ (Aronovitch, 1976: 209, překlad autorky) a zda pohlaví mluvčího nebo posluchačů ovlivní výsledné rozhodování. Pro svoji studii si autor vybral 57 mluvčích a okolo 100 respondentů, jde tedy o poměrně rozsáhlý výzkum. Zvolil 10 různých povahových charakteristik jako sebevědomí, extroverzi, laskavost nebo odvážnost a jejich protějšky a snažil se najít řečové parametry, podle kterých by posluchači na tyto vlastnosti usuzovali. Zde už se zaměřovali i na jiné parametry řeči než pouze výšku nebo tempo, měřili také intenzitu v dB a poměr zvuku a ticha. Nakonec se ukázalo několik signifikantních vztahů mezi osobnostními rysy a charakteristikami hlasu.

Pro mužské hlasy se jevily signifikantní parametry – odchylky v intenzitě, v F0 a tempo. Pro ženy byly nejdůležitější parametry – průměrná intenzita, průměrná F0, tempo a poměr zvuku a ticha (Aronovitch, 1976: 214–216). I když hlas poskytuje ještě další charakteristiky jako rezonanci (zvučnost), míru dyšnosti nebo rytmus, které také poskytují další informace o mluvčím, v této studii se pokusili o zmapování základních charakteristik a poskytli tak důležité klíče k rozpoznání toho, co je pro posluchače v hodnocení hlasu zásadní. (Aronovitch, 1976: 218). Zajímavé byly ale také některé konkrétní výsledky u jednotlivých povahových rysů a pohlaví. Zatímco muž s vyšším tempem řeči byl hodnocen jako odvážný, odvaha u žen korelovala s pomalou řečí. Emocionalita u žen souvisela převážně s nižší průměrnou F0, naopak u mužů šlo o vyšší průměrnou F0. Navíc se potvrdila autorova domněnka, že ačkoli zažitá stereotypní hodnocení hlasu mluvčího opravdu fungují a využíváme je, u žen a mužů hodnotíme trochu jiné parametry. Jediným společným rysem tak bylo řečové tempo (Aronovitch, 1976: 218).

Přesto se u některých povahových rysů nenašly korelace žádné. Šlo například o charakteristiku společenskosti (sociability) mluvčího. Pokud se odvážíme tuto charakteristiku spojovat s určitou mírou extroverze/introverze, dá se říci, že tato studie tedy nepotvrzuje tak zřejmé výsledky předchozí studie R. W. Ramsaye. Dokonce byly testovány i stejné parametry řeči – poměr zvuku a ticha. Prosazovat tak jednoznačná tvrzení ohledně vztahu lidského hlasu a hodnocení osobnosti je tedy vždy velmi nejisté a pokaždé záleží na konkrétním experimentu, jeho účastnících a podmínkách.

O nalezení korelace mezi vokálními charakteristikami a určitými povahovými rysy se pokoušelo mnoho studií, už před Aronovitchem to byla například studie D. W. Addingtona. Ta si kladla za úkol zjistit, jak lidé vnímají různé hlasové kvality (hlas dyšný, napjatý, tenký, nazální, zvučný atd.) a jak podle nich posuzují charakterové vlastnosti mluvčího. Výsledky jsou také rozděleny podle toho, zda mluvčí byla žena či muž. Například muži s dyšným hlasem byli hodnoceni mladší a umělecky založení, u žen dyšnost v hlase značila mnohem více charakteristik. Byly hodnoceny jako více ženské, půvabné, drobnější postavy a energické. Napjatý hlas se u hodnocení mužů a žen rozcházel v hodnocení věku mluvčího. Pokud patřil mužskému mluvčímu, byl tento mluvčí hodnocen jako starší, neústupný a mrzutý. U žen to znamenalo, že je mluvčí mladší, víc emocionální, ženská a méně inteligentní. Studie se kromě hlasových kvalit zaměřovala také na zjišťování korelace mezi různým řečovým tempem a výškou hlasu a povahovými a osobnostními charakteristikami. U tempa byly výsledky stručné a intuitivní. Vyšší mluvní tempo bylo přisuzováno živým a extrovertním lidem a co se týče výšky hlasu, byly výsledky různé u mužů a žen. S vyššími hlasy u mužů byla spojena adjektiva jako dynamický, ženský, mající smysl pro krásu, u žen větší dynamika a extroverze (Addington, 1968: 499, 502). I když byla tato studie poměrně rozsáhlá vzhledem k počtu účastníků i zvoleným vokálními i povahovým charakteristikám, autor sám v závěru píše, že ale žádný hlas nemá pouze jedinou charakteristiku a většinou jde o interakci mnoha proměnných, která nakonec určuje, jaký dojem z mluvčího posluchač má. Navíc většina hlasů je kombinací několika hlasových kvalit, které jsou navíc doplněny ostatními vokálními a vizuálními informacemi a tato interakce je to, co výzkumníkům velmi znesnadňuje práci (Addington, 1968: 508).

Další ze zajímavých studií percepce, která se zabývá problematikou hodnocení dominance z informací obsažených v lidském hlase, je studie *The Sounds of Dominance*. Autoři zde vycházejí z předpokladu, že veškeré lidské vztahy jsou založeny na dvou fundamentálních konstruktech, a to na dominanci a přidružení k nějaké skupině (Tusing & Dillard, 2000: 149). Nabízejí výklady evoluční historie o tom, jak je u zvířat dominance z hlasu dobře rozpoznatelná a pomáhá jim v ulovení potenciální kořisti nebo naopak rozeznání predátora na dálku. Zjistili, že pro determinaci dominance z hlasu nejvíce funguje intenzita, množství vynaložené energie. Potvrdila se jejich hypotéza, že největší roli pro rozpoznání dominance z lidského hlasu hraje průměrná amplituda a směrodatná odchylka amplitudy. Oproti očekávané hypotéze, že roli hraje i zvyšující se tempo se prokázalo, že i když je tempo důležité, s větší dominancí je naopak spjata tempo klesající (Tusing & Dillard, 2000: 162). I samotní autoři jsou si ale vědomi omezení, která jejich studie má, především toho, že hodnocení musela probíhat ve velmi krátkém čase po zaslechnutí nahrávky (průměrně do 3,5 vteřiny), kdežto v reálné situaci by byli posluchači neřečovým jevům pravděpodobně vystaveni déle a měli by na rozhodování ohledně dominance mluvčího mnohem více času. A také zde se autoři nezapomněli zmínit o úskalí, které všechny experimenty tohoto typu doprovází, a o kterém už byla řeč výše. Totiž že všechny tyto neřečové jevy mohou navzájem interagovat a zkoumat je v izolaci může vytvářet nereálné výsledky. Autoři se hájí tím, že zkoumali souhru několika řečových faktorů najednou, což platnost jejich studie reálně zvyšuje. (Tusing & Dillard, 2000: 164). Navíc zkoumali nejen dopad řečových stimulů a jejich vztažení k otázce dominance mluvčího, ale také se snažili přiblížit se reálné situaci hovoru lidí tváří v tvář a použili proto i další formy. První skupina měla hodnotit dominanci z videonahrávky, zaznamenala tedy kompletní audiovizuální stránku řečníka. Druhé skupině byla poskytnuta pouze čtená forma zprávy, bez videa, a třetí naopak video bez zvuku. Nakonec se ukázalo, že u hodnocení těchto skupin vznikají různé výsledky, především je pak podstatná přítomnost nebo nepřítomnost vizuální složky (Tusing & Dillard, 2000: 164).

Hodnocení trvalých povahových charakteristik a vlastností z hlasu je asi podstatně obtížnější než hodnocení přechodných afektivních stavů. Dá se poměrně přesně určit, jak bude náš hlas znít, pokud budeme zrovna smutní nebo našťvaní. Tímto tématem se zabývá například studie *Emotions and Speech: Some Acoustical*

Correlates (Williams & Stevenson, 1972). Pro identifikaci a měření různých parametrů v řečovém signálu používali nahrávky profesionálních herců. Ti četli krátké řečové úseky, které obsahovaly různé emocionální situace. Výsledky byly ale také srovnávány s reálnými výpověďmi a ukázalo se, že emoce jako hněv, strach a smutek se v hlase projevují charakteristickými odlišnostmi v kontuře F0, spektru, temporálních charakteristikách nebo přesnosti artikulace (Williams & Stevenson, 1972: 1238). Hněv se konkrétně projevil ve vyšší F0, vokály byly produkovány s větší mírou otevřenosti a konsonanty s výrazněji definovanými překážkami. Trvání promluv bylo delší, ale ne u všech mluvčích. Při vyjádření strachu byla pozorována nižší F0 než při hněvu, u některých promluv byla výška srovnatelná s výškou hlasu u neutrální promluvy. Nicméně se ale v hlase objevovaly občasně výkyvy ve výšce a tyto vrcholky porušovaly kontinuitu. Trvání bylo delší než v případě hněvu nebo u neutrální promluvy. Hlasy byly stejně jako v případě hněvu artikulovány s větší pečlivostí než v běžné situaci. Pro smutek byla typická značně snížená F0 a rozsah frekvencí byl velmi úzký. Toto bylo doprovázeno sníženým mluvním tempem a narůstajícím trváním promluvy, které bylo způsobeno vkládáním častých pauz. Nejvíce očividný efekt se ale ukázal ve spektru, kde se objevovaly nepravidelnosti ve znělosti, znělé hlasy byly někdy šeptány, někdy přecházely až v šum (Williams & Stevenson, 1972: 1248–1249). Nicméně i zde záleželo na konkrétních mluvčích a podmínkách, protože některé hlasy se s těmito výsledky shodovaly jen okrajově. Výzkumy tohoto typu můžou být ale nesmírně užitečné například pro situace, kdy je nutné monitorovat fyzický a emoční stav mluvčího (Williams & Stevenson, 1972: 1238).

Mnoho studií se také zabývá srozumitelností promluvy. Ve studii Bond & Moore, 1994 si autoři položili otázku, jak je možné, že některým mluvčím je rozumět lépe, než jiným, a to i přes naprosto stejné mluvní podmínky a stejný lexikální obsah promluvy. Výsledky ukázaly, že rozdíly ve srozumitelnosti musí záležet na jednotlivých fonetických charakteristikách v hlase mluvčího. U mluvčích, kterým bylo rozumět méně, se našly shodně tyto vlastnosti: kratší trvání testovaných slov, zkrácené trvání vokálů, mnohem méně rozlišovali vokalický prostor definovaný prvními dvěma formanty, kontrasty mezi konsonanty nebyly dostatečně odlišovány atd. (Bond & Moore, 1994: 325). Je tedy zjevné, že na srozumitelnost má největší vliv pečlivá výslovnost bez redukce a zkracování.

Z výše uvedených studií je patrné, že jsme jako posluchači schopni posuzovat osobnostní, sociální nebo psychické charakteristiky mluvčího. Řídíme se při tom jednotlivými fonetickými rysy promluvy. Pokud slyšíme mluvčího poprvé, jistě hraje roli i barva hlasu a v neposlední řadě určitě také lexikální a sémantický obsah promluvy. Je přitom pozoruhodné, že i přes naše mnohdy velmi individuální sympatie k různým vlastnostem řeči, jsou některé hlasy hodnoceny mnoha posluchači konzistentně a respondenti dle toho přisuzují mluvčímu určitou osobnostní charakteristiku bez ohledu na to, zda je tato charakteristika ve skutečnosti správná, nebo ne (Aronovitch, 1976: 208). Zde už se dostáváme k tématu stereotypů v hodnocení, které jsou rozšířeny i v řeči a o kterých pojednává kapitola 3.

2.2 Artikulační pečlivost

Výsledky našeho percepčního testu budeme vztahovat především k artikulační pečlivosti a řečnické přijatelnosti. V následujících dvou podkapitolách bude přiblíženo, jak jsou v této práci tyto pojmy chápány. Obě kategorie mají jistě na naši percepci velký vliv. Artikulační pečlivost je zde brána jako vzdálenost od normy, vlastnost všech artikulačních úkonů, které by v projevu neměly chybět, aby posluchač neměl problém s jeho srozumitelností. Jde o identifikaci problémových míst, která by mohla narušit nebo ovlivnit posluchačovu percepci. Těmi mohou být velmi běžné redukce hlásek, změny kvality nebo kvantity vokálů, elize, epenteze, ale i méně časté metateze. Cokoli, co odkloní projev řečníka od standardní podoby výslovnosti, přičemž tento standard vztahujeme k české výslovnostní normě. Sklony k oslabené nebo náznakové výslovnosti jsou spjaty s naší přirozenou tendencí nevydávat více energie, než je k porozumění a komunikaci nutné. Tato tendence je v řeči nazývána teorií H&H (hyper- a hypoartikulace), kterou popsal B. Lindblom.(1990). V jeho studii popisuje základní principy této teorie, které by se daly shrnout následovně. Cílem mluvčího je, aby mu bylo porozuměno, ale zároveň aby vynakládal co nejmenší možné úsilí. Nevědomě tedy upravuje srozumitelnost svojí řeči (a množství a míru redukci hlásek) tak, aby byl nalezen kompromis mezi jeho minimální artikulační námahou a porozuměním obsahu

řeči. Vše je navíc ovlivněno konkrétní komunikační situací, která určuje, zda nebude pro správné porozumění nutné (například v důsledku komunikace v hlučném prostředí) vynaložit větší úsilí a výslovnost naopak přibližovat opačnému pólu – hyperartikulaci. Princip nevynakládání větší námahy, než je nutné a sklon k redukci hlásek (přičemž touto redukcí rozumíme přibližování k neutrálnímu vokálu /ə/, nebo různou míru oslabené výslovnosti hlásek) je tedy přirozenou tendencí mluvčího. V našich nahrávkách se různé druhy redukcí objevovaly poměrně často, dále se tedy podíváme na některé studie, zabývající se právě percepcí redukovaných slov.

Studie M. Ernestus se snaží zkoumat efekt rozpoznávání vysoce redukovaných slov na holandštině, kde se v běžné řeči mohou objevovat i vysoce redukované formy. Autoři ve své experimentální studii ukazují, že posluchači jsou schopni tato redukovaná slova rozpoznat pouze v širším kontextu a pravděpodobnost, zda posluchač rozpozná slovo v omezeném kontextu, souvisí se stupněm redukce slova (Ernestus, Baayen, & Schreuder, 2002: 162). V jejich dvou experimentech zjišťovali, jaká míra redukce a velikost kontextu bude mít vliv na rozpoznání správné podoby slova. U prvního participanti poslouchali různé formy slov a písemně zaznamenávali, co slyšeli. Testované položky byly prezentovány ve třech stupních redukcí a třech typech kontextu určených dle velikosti a byly vybírány z korpusu přirozené řeči. Pro experiment autoři zvolili 20 různých slov, které byly prezentovány 54 slovními formami s různým typem redukce a ty byly dále prezentovány ve třech typech kontextu celkem 60 posluchačům (Ernestus a kol., 2002: 163, 164). Ve výsledku se ukázalo, že plný kontext poskytuje dostatečně limitující sémantické a syntaktické informace, které posluchačům umožní odvození správné formy slova i podle přítomnosti minima řečových složek. Právě proto, že plný kontext poskytuje nejvíce akustických klíčů k rozpoznání slov, všechny tři formy redukcí byly v tomto typu kontextu rozpoznávány správně. Jakmile se ale snížila velikost kontextu na omezený, už se vysoce redukované formy slov rozpoznávaly mnohem hůře a v izolaci se objevovalo dokonce až skoro 50% nesprávně určených vysoce redukovaných slov. Slovní formy nízké a středně redukované byli participanti schopni rozeznat i v izolaci celkem bez problému (Ernestus a kol., 2002: 164, 165). U redukovaných slov ale samozřejmě může hrát roli také jejich frekvence v běžném užívání. Vysoce redukovaná slova se neobjevují tak často, proto se

možná hůře rozpoznávala, nicméně stále to autoři nepovažují za hlavní klíč k tomu, jak percepce redukováných forem slov funguje (Ernestus a kol., 2002: 166). Je jisté, že nejen fonetický kontext napomáhá k rozpoznání redukováných slov, ale také kontext sémantický a syntaktické informace.

V jiné studii M. Ernestus se autorka se svými kolegy zabývá právě souvislostí mezi lexikální frekvencí a asimilací. I když se už dříve zkoumala tendence zkracování segmentů u vysoce frekventovaných slov, tito autoři jako vůbec první tuto korelaci potvrdili. Se stoupající lexikální frekvencí mají segmenty tendenci být kratší a vysloveny s menším artikulačním úsilím (Ernestus, Lahey, Verhees, & Baayen, 2006: 1049). V závěrečné diskusi se poté snaží odpovědět na otázku, zda jsou v našem mentálním lexikonu uloženy všechny formy slov (všechny různé formy redukcí, které slyšíme), nebo jen ty v základní podobě. Shodují se na tom, že pokud by byla první domněnka správná, nedělalo by nám takový problém rozeznat redukováná slova bez kontextu a že tedy všechny formy v našem mentálním lexikonu uloženy být nemohou.

Touto otázkou se zabývá také o dva roky mladší studie týkající se slovních redukcí, kde autoři tvrdí, že „redukováné formy jsou v mentálním lexikonu spojeny s kanonickými reprezentacemi a že tyto pozdější reprezentace vyvolají proces rekonstrukce“ (Kemps, Ernestus, Schreuder, & Baayen, 2004: 117, překlad autorky). Tématem této studie je právě efekt rekonstrukce chybějícího sufixu v řeči a opět je prováděna na holandštině. Autoři si kladou otázku, zda proces rekonstrukce probíhá a jak přesný může být. Z experimentu vychází najevo, že tento proces musí probíhat, jinak by velice redukováná slova ve svém přirozeném kontextu nemohla být rozpoznána. Posluchači měli určit, zda ve slovech slyší chybějící foném /l/. Slyšeli ho všude tam, kde bylo redukováné slovo prezentováno v kontextu. Pokud byly nahrávky pouštěny izolovaně, posluchači přesně určili, kde tento foném slyší a kde ne. Při nahrazování určitě hraje roli ortografie, ale jako hlavní se autorům ukázal vliv fonologie. Potvrdila se tedy hypotéza předchozí jmenované studie a navíc výsledky ukázaly, že chybějící části slov si posluchači jsou schopni nahradit a myslí si, že tuto část slova zaslechli, i když v akustickém signálu reálně není (Kemps a kol., 2004: 118, 125).

Studie Olivera Niebuhra do výzkumu týkajícího se redukcí zahrnuje i vnímání osobnosti mluvčího. Ve svém experimentu, který prováděl na němčině, zkoušel manipulovat se třemi stupni redukcí na stejné větě. Věta byla načítána

9 ženskými mluvčími, které předtím trénovaly různé stupně redukce řeči. Vyšlo najevo, že souvislost mezi stupněm redukce a vnímanými atributy mluvčího není jednoznačná.

Obecně se předpokládá, že správně utvářená řeč je ta neredukovaná a že má nejlepší vliv na posluchače. Proto se také vývojáři snaží o to, aby interaktivní přístroje, které komunikují s lidmi, používali co „nejčistší“ řeč. Samozřejmě není možné uvažovat tak, že by tomu bylo naopak a čím by řeč obsahovala více hezitací a byla více nesrozumitelná, tím by byl mluvčí vnímán pozitivněji. Nicméně tato studie odhalila, že mírná forma redukce jednoznačně zvítězila, co se týče posluchačova dojmu z mluvčího. Ti hodnotili mluvčí jako spíše atletické, společenské, skromné a upřímné. Autor podotýká, že vývoj řečové syntézy by tedy i na toto měl brát ohled a nesnažit se o vytvoření čistě uniformní řeči, kterou stejně málokdo v běžné konverzaci používá (Niebuhr, 2017: 897). I když bychom experimentu mohli vytknout skutečnost, že mluvčími byly pouze ženy nebo že výpovědi nebyly vybrány z korpusu a nebyly tedy tolik autentické, byla tato studie provedena na poměrně velkém množství respondentů a položila zatím jen základy novému tvrzení, což sama v závěru přiznává.

Studie Laye a Burrona zase zjišťuje, jak lidé vnímají a hodnotí hezitující mluvčí. Čtyřicet respondentů hodnotilo nahrávku stejného mluvčího, jedna skupina s hezitacemi (opakování, tiché pauzy a hezitací zvuky), druhá nahrávku upravenou tak, aby se v ní hezitace nevyskytovaly. Autoři dokládají, že upravenou nahrávku pečlivě zkontrolovali a až na jedno dvě místa zněla celá přirozeně (Lay & Burron, 1968: 953). Jak se dá předpokládat, respondenti, jejichž úkolem bylo ohodnotit na devíti bodové škále mluvčího ve 44 povahových charakteristikách, se shodovali na celkově negativním hodnocení mluvčího s hezitacemi. Aby to nebylo tak jednoznačné a neoznačili například faktor nervozity hned, jak by uslyšeli první zaseknutí, bylo jim řečeno, aby se soustředili na hodnocení trvalých povahových rysů osobnosti a nehodnotili dočasné emocionální stavy. Celkově se tedy hezitující řeč ukázala jako nežádoucí a to u velkého počtu různorodých povahových rysů (Lay & Burron, 1968: 955).

2.3 Řečnická přijatelnost

Přijatelnost je v této práci pojímána jako společenská atraktivnost. Jde o soubor vlastností, které jsou společensky žádoucí a které souvisí především se spoluprací s druhými, oblíbeností, přátelskostí atd. Konkrétní odraz těchto vlastností v řeči mluvčího pak spadá pod pojem řečnická přijatelnost. Jde o mnohem více intuitivní a subjektivní záležitost než artikulační pečlivost. Řečnická přijatelnost zahrnuje různé řečové jevy, které na nás působí při poslechu určitého mluvčího, jako barva hlasu, řečové vady, dyšnost, výška hlasu nebo tempo řeči. Jde skutečně jen o subjektivní dojem, který si posluchač na základě, i krátkého poslechu, utvoří ve své mysli. Často se přijatelnost mluvčích zkoumá v souvislosti s různým typem řečových problémů, cizinců používajících jiný než mateřský jazyk atd. Pro naše účely se ale přijatelností budeme zabývat ve smyslu působení na ostatní ve svém vlastním jazyce.

Jaký mluvčí dokáže své publikum oslovit, ovlivnit nebo přesvědčit? Který mluvčí se nám dobře a snadno poslouchá a který nám je sympatický? Co má mít a jak má mluvit? Dánský profesor Oliver Niebuhr se ve svých studiích zaměřuje mimo jiné právě na percepci mluvčích a snaží se nalézt určité fonetické charakteristiky, které jsou obsaženy v řeči mnoha schopných a sympatických mluvčích. Dobrá argumentace, výběr těch správných slov a především příjemný tón hlasu jsou klíčové aspekty toho, jak na lidi zapůsobit a jak být charismatickým mluvčím (Niebuhr, 2017, přednáška pro FF UK). I když se v mnoha svých studiích často zabýval mediálním světem a tím, jak mohou komunikační schopnosti a lepší vyjadřování přinést úspěchy manažerům, vedoucím pracovníkům nebo ve sféře marketingu a obchodu, jeho postřehy jsou zajímavé i pro běžnou komunikaci, protože našim cílem je vždy nějak působit na druhého nebo něco změnit. Během svého výzkumu zjistil, že neexistují žádné fonetické studie, které by popisovaly charismatickou nebo přesvědčivou řeč, a ty, které se podobnými tématy zabývají, se výhradně soustředí na politické projevy. Studie, které se charismatickými projevy zabývaly, se u mluvčích shodovaly na následujících hlasových charakteristikách: produkce vysokých a variabilních výškových kontur, celkově vysoká intenzita s velkou proměnlivostí, vysoké mluvní tempo nebo vytváření krátkých prozodických frází, které jsou odděleny

krátkými tichými pauzami. Navíc mluvčí více pracují se zdůrazňováním slov, rytmickou variabilitou, výrazněji artikulují a jejich hlas není moc měkký, dyšný ani rozechvělý. Když tato kritéria sledoval u nepolitických projevů a zjišťoval, zda budou i tak rozhodovat o charismatu mluvčího, posuzovaného posluchači, ukázalo se, že rozhodují. Lidé pak takového mluvčího hodnotili jako entuziastického, nadšeného a okouzujícího. Většina kritérií tedy odkazovala k určité energii v hlase, ať už u hlasitosti, větší variability nebo ve vyšším tempu, což je obecně dobře percepčně hodnoceno i v jiných studiích (viz výše). Niebuhr svůj experiment zakončil zjišťováním, zda se charismatická a přesvědčivá řeč dá naučit nebo zlepšit a došel k závěru, že to určitě možné je. Nejeфекtivnější je trénink s akustickou odezvou, při kterém je možné svou vlastní řeč vidět graficky, komentovat v něm jednotlivé jevy a na těch pracovat (Niebuhr, Brem, & Voße, 2016). Charismatickým mluvčím se ale člověk nestává, pouze pokud dobře ovládá zmiňované parametry řeči.

Ve své další studii Niebuhr s kolegy píše, že toto působení na posluchače zapříčiňují především dvě složky, a to jednak obsah sdělované zprávy a to, jak je zpráva podána. Do druhé skupiny patří jak hlas, tak i držení těla, řeč těla nebo gestikulace. Při posuzování charismatu mluvčího samozřejmě velice záleží na kontextu i samotném mluvčím. Jak poznamenává autor dále, mluvčí může působit charismaticky, ale nemusí mít na posluchače žádný vliv (Antonakis a kol., 2016 v Berger, Niebuhr, & Peters, 2017: 1454).

V této studii autoři také zkoumají, jak se tři řečové parametry, které se už dříve ukázaly být ve vnímání charismatického projevu stěžejní, projevují, a na jaké úrovni by měly být v ideálním případě, aby řeč byla vnímána jako charismatická. Experimentu se zúčastnilo 16 participantů a jejich úkolem bylo ohodnotit nahrávku věty, se kterou bylo manipulováno ve výšce, rozpětí F0 a tempu. U všech parametrů byly hodnoty zvýšeny, sníženy a ponechány beze změn. Respondenti měli na pětibodové škále ohodnotit, zda je mluvčí charismatický, zda zní atraktivně, zda je přesvědčivý a motivující. Zajímavým výsledkem například bylo, že nezměněná a klesající výška hodnocení nijak neovlivnila, zatímco již výše několikrát zmiňované pomalé řečové tempo bylo hodnoceno nejhůře u všech adjektiv (Berger, Niebuhr, & Peters, 2017: 1456). Nicméně jak autoři podotýkají v závěrečné diskusi, i když se vyšší řečové tempo jeví jako mluvčími preferované, rozhodně by nemělo být zase příliš rychlé.

U manipulací, které v nahrávkách prováděli, se také neřeší další věc – bylo sice zrychleno tempo, ale míra fonetických redukcí zůstala stejná (Berger, Niebuhr, & Peters, 2017: 1457). Při rychlejší řeči by v přirozeném projevu určité redukce narostly a to by mohlo u posluchačů narušit jejich pozitivní vnímání projevu. Co se týče výšky, bylo zajímavé, že se nepotvrdily výsledky předchozí autorovy studie, které, jak už bylo zmíněno výše, přisuzovaly vnímání charismatu spíše vyšší hlas. Zde se neprokázalo, že by výška nějak tento aspekt u posluchačů ovlivňovala, proto autor na konci poznamenává, že buď výška s vnímáním charismatu vůbec nesouvisí, nebo všeobecně ve vnímání mluvčího nehraje roli (Berger, Niebuhr, & Peters, 2017: 1457).

3 Stereotypy v hodnocení řeči

Jako posluchači si velmi rychle vytváříme určitý úsudek o mluvčím, přičemž si toho můžeme, ale také nemusíme být vědomi. Dojem, který v nás mluvčí zanechá je komplexem vizuálního vnímání osoby, tedy jeho tělesné stavby, držení těla, způsobu oblékání, ale i pohybů a gest, které v komunikaci používá, a sluchové percepce, kterou odvozujeme z jeho řeči a hlasu (Allport & Cantril, 1934: 37). Může být ovlivněn mnoha okolnostmi, všim, co jsme v minulosti viděli, co nám kdo řekl, co nás zaujalo nebo co nás iritovalo, ale také strnulými názory, které ve společnosti panují a které si neuvědomujeme.

Globální uvažování bez dostatečné předchozí zkušenosti pak nazýváme *percepční stereotypy* a tvoříme si je automaticky. Nemusí být nutně negativní, všichni asi známe situace, kdy lidem přikládáme kladné hodnocení na základě třeba i jedině, ale silné, předchozí pozitivní zkušenosti. *Předsudky* jsou ale na rozdíl od toho chápány pouze jako negativní stereotypy. Jde o postoje, které zaujímáme k člověku nebo situaci aniž bychom je předem znali. Výsledkem může být i značné sociální znevýhodnění, riziko diskriminace atd.

Stereotypy a předsudky se zabývá mnoho studií, mezi ty nejznámější patří například studie G. W. Allporta, která definuje předsudek jako „antipatii založenou na mylné a stabilní generalizaci“ celé skupiny nebo jedince (Allport, 1954: 9, překlad autorky). My se blíže podíváme na ty z nich, které se zaměřují na stereotypy v řeči. Autoři Collins a Clément (2012) se zabývali obecnou rolí předsudků a tím, jak vznikají. Upozorňují, že právě jazyk je mocným nástrojem předsudků a rozlišují tři způsoby, jak se jazyk a předsudky mohou protínat.

První je zřejmý – vliv předsudků na jazyk. Typicky jde o záměrné verbální vyjádření vnitřních přesvědčení a předsudků změnou slovníku, volbou nenávislných a opovrhujících slov, pomlouvání atd. Avšak ne vždy jsou předsudky vyjadřovány takto explicitně. Aniž bychom to tušili, může se naše řeč také změnit vlivem našich skrytých přesvědčení a jemných nuancí v našem vyjadřování. Jako příklad autoři uvádí použití negace, která může u posluchačů vést k odlišnému vnímání dotyčného. Je zřejmé, že věta „nenapsala špatnou esej“ a „napsala dobrou esej“ nevyvolá u posluchače stejnou konotaci a je zde patrný zaujatý postoj mluvčího (Collins & Clément, 2012: 378–381).

Přímo s tím souvisí i druhá (opačná) cesta, jak spolu jazyk a předsudky souvisí, tedy kdy má jazyk negativní vliv na percepci. Použitím slov, která se sice mohou jevit jako synonyma, ale ve skutečnosti mají v mysli posluchače jiné konotace (např. týkající se rasy nebo sexuální orientace), výše zmíněnou negací, ale například i regionálním akcentem podvědomě působíme na posluchače a můžeme vytvářet stereotypní přesvědčení.

Do vztahu předsudků a jazyka také určitou mírou vstupuje komunikační kontext a určité sociální normy. Ve srovnání s předchozími dvěma se možná nedá mluvit o třetí cestě, je ale jisté, že kontext konkrétní situace a implicitní normy hrají značnou roli a mohou vytváření předsudků i velkou mírou zmírňovat. Zde se jedná například o mluvčí ze stejné skupiny, kteří interpretují i negativní vyjádření bez předsudků a negativních konotací (např. pojmenování členů určité rasové skupiny uvnitř jí samotné) nebo nastavení určité komunikační strategie podle toho, čeho chce mluvčí dosáhnout. V neposlední řadě jde o sociální normy specifikující, jaké chování nebo jaká přesvědčení jsou žádaná a přijatelná a jaká nikoli (Collins & Clément, 2012: 388). Je zajímavé nad tímto rozdělením uvažovat a uvědomit si přitom, jak jsou lidské předsudky a řeč úzce provázány.

Obecně se studie o stereotypech v řeči buď zabývají globálními vlastnostmi projevu, tedy rozdíly ve vnímání a hodnocení nemateřské řeči, cizineckého přízvuku a varietami daného jazyka, nebo těmi lokálními – fonetickými charakteristikami v projevu konkrétních mluvčích v rámci jednoho jazyka.

Mezi ty globální patří například studie, která se soustředí na to, zda se projeví účinky etnické příslušnosti univerzitního učitele při zcela standardním jazykovém projevu (Rubin, 1992). Studie zkoumala srozumitelnost a míru porozumění projevu a vyšlo najevo, že pokud studenti věděli dopředu o tom, že učitel bude cizinec, rozuměli přednášce méně. V jiné studii autoři zkoumali účinky regionálního akcentu angličtiny (birminghamský akcent) na vnímání aspektu viny. I zde se ukázalo, že nestandardní varianta je spojována s negativními konotacemi, zde se sociální podřadností (Dixon, Mahoney, & Cocks, 2002). Podobné výsledky přináší i mnoho dalších studií, které se zabývaly hodnocením mluvčích s odlišným mateřským jazykem. Za všechny můžeme jmenovat například studii, ve které se podle očekávání potvrdila domněnka, že posluchači tíhnou k pozitivnějšímu hodnocení mluvčích svého rodného jazyka (Lambert, Hodgson, Gardner, & Fillenbaum, 1960). Tyto výsledky i mnoho

dalších podporují pravdivost tvrzení o kulturních stereotypech a ukazují, že cizí jazyk nebo odchylky od standardní varianty jazyka jsou téměř pokaždé vnímány negativně a že zde předsudky hrají opravdu velkou roli.

Protože se ale v naší práci objevuje pouze čeština, zaměříme se dále na stereotypy v rámci jednoho jazyka. Jak se dá předpokládat, i zde převládají stejné tendence, jako tomu bylo u hodnocení mluvčích s odlišným jazykem/akcentem. Ať už se jedná o různé dysfluency v plynulosti řeči, vady řeči nebo specifickou barvu hlasu, vše může vstupovat do našeho hodnocení a ovlivnit přesvědčení o druhém člověku.

Jedna ze starších studií, ve které jsou mluvčí hodnoceni pouze na základě hlasu a řečových schopností, se věnuje vnímání rozhlasových mluvčích. Allportova studie byla jedna z prvních, která se zabývala zkoumáním předsudků z hlasu. Pokud se nemůžeme opřít o vzhled a vystupování mluvčího, je naše rozhodování o to těžší a více nejisté. Navzdory tomu si je mnoho posluchačů poměrně jisto spolehlivostí svých hodnocení, i když většinou tento dojem není nic jiného než jen určitá míra sympatie nebo averze vůči mluvčímu, někdy se ale výsledky posluchačova posuzování zaměřují i na konkrétní fyzické, intelektuální nebo morální kvality řečníka (Allport & Cantril, 1934: 37).

Autoři zde citují tvrzení E. Sapira, který ve své studii *Speech as a personality trait* tvrdil, že pro experimenty tohoto typu je velmi důležité oddělovat *hlas* a *řeč*. Hlas popisoval jako vnější formu vokálního vyjádření a individuální komplex vlastností jako je výška, rytmus nebo intenzita a řeč poté jako náplň, obsah této vnější formy, kam spadá použitá slovní zásoba, určitý jazyk nebo dialekt, gramatická struktura věty nebo styl kompozice promluvy (Sapir, 1927 v Allport & Cantril, 1934: 38). Lze souhlasit s tím, že ve výzkumu, pokud jde jen o hlas samotný, je jistě nutné vyloučit všechny ostatní faktory jako např. obsah promluvy, nebo je alespoň udržovat po celou dobu experimentu konstantní, ale už ne s tím, jak byly hlas a řeč definovány. Výškové změny, rytmika, rozdělení intenzit, ale například i trvání jsou vlastnosti jazyka, jistě ne hlasu, a jsou obsaženy v řeči a konkrétní komunikaci. Naopak hlas v sobě zahrnuje například typickou barvu. Je nutné vidět obě tyto složky propojené.

Ve výše zmíněné studii se autoři zaměřili na zkoumání rysů, které jsou objektivně zjiřitelné a měřitelné, tedy fyzické charakteristiky (věk, výška, barva pleti atd.), ale také na osobní zájmy a trvalé povahové rysy (politická preference,

extroverze, dominance atd.). Kritériem pro posouzení extroverze/introverze byla *Heidbreder scale* (Heidbreder, 1926), u dominance vycházeli z práce *Study of Values* (Allport & Vernon, 1960). Nepočítali tedy s informacemi, které by hlas o řečníkovi mohl podávat, ale které jsou víceméně na posouzení samotného mluvčího (jako vlastnosti „nekompromisní“ atd.). Výsledkem bylo srovnání všech posuzovaných atributů dle míry jejich úspěšnosti z rozpoznávání hlasu řečníka. Signifikantně se potvrdila domněnka, že hlas poskytuje správné informace týkající se vnitřních i vnějších charakteristik osobnosti (Allport & Cantril, 1934: 49). Na druhou stranu se ve studii neprokázalo, že by se určité osobnostní kvality daly jednoznačně z hlasu odhalit a jiné ne. Určité osobnostní rysy se dají (i správně) identifikovat, ale těžko se bude tvořit generalizace, protože nikdy se neshodnou všichni posluchači a můžeme mluvit pouze o určitých tendencích v hodnocení. Nutno zmínit, že ve studii byly použity pouze mužské hlasy, což mohlo částečně omezit zobecnitelnost výsledků. Co je ale důležité – Allportova studie odkazuje ke skutečnosti, že lepších výsledků posluchač vždy dosáhne při hodnocení rysů souhrnně, než jednotlivě (Allport & Cantril, 1934: 53) a že hledat souvislosti atomisticky, jako srovnávat výšku a určitou osobnostní charakteristiku, tempo nebo intenzitu a charakteristiku jinou, by bylo nesmyslné (Allport & Cantril, 1934: 39). Konečné a nejpřesnější stanovisko vždy zaujímáme z komplexu všech vlastností, které v hlase jsou.

Ze současných českých studií se tomuto tématu věnoval například experiment J. Volína a jeho kolegů (Volín, Poesová, & Skarnitzl, 2014), kteří zkoumali vliv rytmických změn na vnímání osobnosti mluvčího. Čeští posluchači hodnotili řeč rodilých mluvčích angličtiny a posuzovali osobnostní charakteristiky mluvčího týkající se faktoru nervozity. Manipulace v trvání poměru přízvučných a nepřízvučných slabik měly vliv na rozhodování respondentů. Analýza potvrdila, že u těchto manipulovaných nahrávek byla respondenty vnímána větší nervozita než u temporálně přirozených výpovědí (Volín a kol., 2014).

Podobným výzkumem, zde na španělštině, se věnovala Z. Berkovcová s kolegy, kteří se zaměřili na vliv temporálních změn na vnímání kompetence mluvčího. I zde výsledky ukázaly, že nepravidelnosti v tempu velkou mírou negativně ovlivňují vnímání této osobnostní charakteristiky. Pravidelnost v řeči je tedy důležitým aspektem pro posouzení našeho dojmu z posluchače (Berkovcová, Černíková, & Skarnitzl, 2016).

Jak už bylo řečeno v úvodu kapitoly, svůj úsudek na druhého si vytváříme ze souhrnu všech okolností, které se k mluvčímu i situaci vážou. Předchozí jmenované studie se zaměřovaly pouze na poslech řeči a vyvozování určitých osobnostních charakteristik, i když reálně nám k hodnocení napomáhá i vystupování, vizuální stránka osobnosti a kontext celé konkrétní situace. I když se tedy výsledky mnoha studií shodují, je nutné si uvědomit, že jsou všechny tvořeny v laboratorních podmínkách a reálná situace je přece jen trochu jiná.

4 Popis osobnosti

Pokusit se popsat osobnost pomocí určitých charakteristik je častým úkolem nejen v psychologických výzkumech, ale i v mnoha dalších oborech, například v medicíně nebo pedagogice. Experimenty se liší v tom, na jakém základě se respondenti o těchto charakteristikách rozhodují, nicméně popis osobnosti zůstává obdobný. Je tedy žádoucí, aby se výzkum, zahrnující hodnocení lidské osobnosti inspiroval v psychologii, konkrétně v její subdisciplíně, psychologii osobnosti. Ta se zabývá jak osobnostními jevy, které máme jako lidé společné, tak také individuálními odlišnostmi (Říčan, 2010: 15).

Lidská osobnost se dá popisovat různými způsoby, ať už je to pomocí temperamentu, osobnostních rysů nebo motivů k jednání člověka. Samotnou existenci a první popis jednotlivých temperamentových typů člověka podal už Hippokrates. I když je jeho určení čtyř temperamentů člověka na základě převahy určité tělesné tekutiny dnes již překonané, nápad rozdělit lidi podle míry určitého aspektu a zavést jednotnou typologii zůstává dodnes (Blatný a kol., 2010: 13). Na počátku novodobých teorií osobnosti se s temperamentem také pracovalo. Výzkumem v této oblasti se zabýval například psycholog H. J. Eysenck (viz např. Eysenck, 1958). Jeho přístup se opíral o genetiku a v souladu s tím i o tvrzení, že osobnostní rozdíly mezi lidmi nejsou získané, ale vrozené. Obsáhlým výzkumem došel k závěru, že existují dvě základní dimenze temperamentu – extraverte a neuroticismus, později přidal ještě psychoticismus zahrnující přívětivost a svědomitost. Autor se snažil o spojení těchto složek do jedné, protože tvrdil, že spolu dimenze přívětivosti a svědomitosti velmi často souvisí, nicméně později realizované výzkumy to nepotvrdily a u jiných přístupů se tyto dvě složky rozlišují. Test *Eysenck Personality Inventory* (EPI) je nicméně dodnes rozšířen jako diagnostická metoda (Hřebíčková, 2011: 24).

4.1 Pětifaktorový model osobnosti

Pětifaktorový model je efektivní metoda pro popis lidské osobnosti pomocí pěti na sobě nezávislých dimenzí složených z různých osobnostních rysů. Samotnému vytvoření taxonomie těchto rysů však předcházel problém v tom, jak jednotlivé osobnostní charakteristiky vybírat a jakou metodou je poté všechny přehledně uspořádat. Ve 20. století vznikla dvě pojetí, která organizaci a výběr osobnostních rysů řeší a která se liší především v použité metodologii, přičemž pětifaktorový model zahrnuje oba tyto přístupy. Jde o *lexikální* a *dispoziční* (dotazníkový) přístup ke zkoumání osobnosti.

Dispoziční přístup, k němuž se řadí například výše zmíněný H. J. Eysenck, se snaží vytvořit takovou teorii, která by rysy osobnosti nejen popsala, ale také je vysvětlila. Pro analýzu využívá odpovědi respondentů u dotazníkových položek (Hřebíčková, 2008: 15). Vzhledem k zaměření naší práce se ale budeme dále věnovat pouze lexikálnímu přístupu a pojmům, které s ním souvisí.

Dnes je rozšířen zejména Normanův model „Big Five“ (Norman, 1963; dále také např. McCrae & Costa, 1987; pro češtinu viz např. Hřebíčková, 2011), ve kterém autor představil a zdůvodnil postup a vytvoření taxonomie osobnostních rysů a zavedl značení jednotlivých faktorů římskými čísly (Hřebíčková, 2011: 23).

Lexikální přístup staví na předpokladu, že všechny individuální odlišnosti se zaznamenávají a předávají jazykem, tudíž pro každou důležitou lidskou vlastnost, kterou jsme schopni vnímat, bude vytvořeno odpovídající slovo v lexikonu konkrétního jazyka (Hřebíčková, 2011: 27, 28). I tento přístup má svá úskalí, například v zastarávání slov, obohacování o nové, posunu významu slov nebo zobecnitelnosti pro jiné jazyky. Přesto se však lexikální analýza, založená na identifikaci a popisu individuálních odlišností pomocí vybraných slov ze slovníků, pro tato zkoumání ukázala jako spolehlivá a dost univerzální na to, aby se dala aplikovat v nejrůznějších oblastech výzkumu.

Jak už bylo zmíněno, tento model zahrnuje *popis pomocí rysů*, tedy vnitřních i vnějších osobnostních charakteristik. Od 90. let 20. století se popisem osobnosti pomocí rysů zabývalo mnoho badatelů, kteří se většinou shodli v tom, že osobnost člověka nejlépe vystihuje pět vlastností, které jsou součástí pětifaktorového

modelu osobnosti (Hřebíčková, 2011: 9). Zde je jejich výčet tak, jak je uveden u Hřebíčkové (2011):

I *extraverze (extraversion)*

II *přívětivost (agreeableness)*

III *svědomitost (conscientiousness)*

IV *emocionální stabilita / neuroticismus (neuroticism)*

V *kultura / otevřenost vůči zkušenosti / intelekt (openness to experience)*

Nejvýznamnější charakteristiky pro faktor *extraverze* se týkají výřečnosti na pozitivním pólu a málomluvnosti na pólu opačném, zároveň jde ale o rys aktivity / pasivity, který je zastoupen adjektivy jako energický, průbojný vs. pasivní, neprůbojný atd. nebo dimenzi společenskosti / nespolečenskosti.

Přívětivost je zde charakterizována především adjektivy, která postihují chování jedince vůči druhým, míru porozumění a přátelskosti. Na pozitivním pólu jsou to například charakteristiky jako dobrosrdečný, snášenlivý, přívětivý, ale i ty, týkající se morálky (charakterní), na negativním jde o adjektiva vystihujících nadřazený vztah ke druhým nebo agresivní projevy a sebeprosazování.

Vztah k práci, míru plnění povinností i míru motivace vyjadřuje třetí faktor, *svědomitost*. Jde o nejrobustnější faktor a je charakterizován na jedné straně adjektivy jako pilný, usilovný, systematický atd. a na druhé jejich protiklady jako lenošivý, laxní, chaotický. Do faktoru svědomitosti je však také zahrnuto vyjádření emocionální lability (nestabilní, nestálý, nejistý atd.).

Naopak nejméně robustním faktorem je kvůli nedostatečnému množství popisných adjektiv v češtině u této analýzy faktor *emocionální stabilita*. Ta je specifikována slovy jako klidný, vyrovnaný nebo sebejistý na jedné straně, na druhé jejich protějšky vyjadřující emocionální labilitu. Jde o obtížně interpretovatelný faktor, i přesto lze v češtině najít dimenze, které by mohly reprezentovat oba póly. Na pozitivní straně je to vyrovnanost a sebedůvěra a na negativní některá slova popisující prudké negativní reagování a emoční labilitu (vznětlivý, úzkostný, náladový).

Pátý faktor, *otevřenost vůči zkušenosti*, zjišťuje míru aktivního vyhledávání nových zkušeností a zážitků a úzce souvisí s inteligencí, vzdělaností, tvořivostí, talentem, nebo jejich negativními protějšky (Hřebíčková, 2011: 40, 41).

Obecná *metodologie výběru a klasifikace rysů* bude v této práci opět přiblížena na českém modelu M. Hřebíčkové. Samotná tvorba pětifaktorového modelu osobnosti je dlouhodobý proces, který začíná u vyčerpávajícího seznamu lidských vlastností, které se postupně za pomoci co nejobjektivnějšího klasifikačního systému redukují a podle podobnosti shlukují do určitého počtu faktorů (Hřebíčková, 2011: 13). Kroků, potřebných k vytvoření pětifaktorového modelu osobnosti, je tedy mnoho.

Tím základním je výběr relevantních rysů pomocí předem daných kategorií, čímž se ale stále pohybujeme okolo 13 000 přídavných jmen, podstatných jmen a sloves charakterizující chování nebo osobnost. Tyto seznamy se znovu a znovu procházejí a vylučují se knižní, řídce užívaná, zastaralá a nářeční slova. Dále zdrobněliny slov, které již v seznamu jsou a další irelevantní výrazy. Přestože se v této fázi ještě v analýze nacházejí různé slovní druhy, kterými je možné popis osobnosti vyjádřit, jsou všeobecně více přijímána hodnocení na základě přídavných jmen. Navíc bylo provedeno několik studií, které ukazují na různé hodnocení při popisu stejné charakteristiky různými slovními druhy (viz např. studie Semin & Fiedler, 1988). Toto tvrzení ověřovala Hřebíčková se svými spolupracovníky a ti došli k podobnému závěru. Respondenti hodnotili kladněji vlastnosti, které si přisuzují, než činnosti, které vykonávají (Hřebíčková, 2011: 61, 62). Na konci této hlavní redukující fáze seznam obsahuje okolo 4 000 přídavných jmen a je tedy nutné ho dál roztřídit do kategorií. Skupina šesti nezávislých expertů klasifikuje slova podle toho, zda jde o trvalé vlastnosti nebo dočasné stavy, tělesné symptomy, postoje, anatomii a zevnějšek, sociální vlivy atd. V poslední fázi je tento seznam předložen respondentům, jejichž úkolem je zhodnotit sami u sebe vybrané charakteristiky. Touto analýzou se vybere 95 hlavních charakterových rysů, které jsou rozděleny podle svého skóre k jednotlivým pěti faktorům osobnosti (Hřebíčková, 2011: 36–38).

Dalším základním kamenem této metody a teorie je *faktorová analýza*. Jde o techniku, která slouží k přirozené klasifikaci mnoha dat, které se jinak zdají být navzájem nesouvisející. V psychologii se často využívá k převedení mnoha psychických jevů na menší počet základních jednotek – faktorů. Vychází z korelační techniky a cílem je tedy zjistit, které jevy spolu korelují, a spojit je pak pod stejný nadřazený faktor. U tohoto výzkumu vnáší do jinak nejednotného světa

popisu osobnosti strukturální vztahy a co nejmenší počet dimenzí (Hřebíčková, 2011: 30).

Costa a McCrae pak byli i u počátku zjišťování, zda se těmito odlišnými metodami dojde ke stejným výsledkům. Ukázalo se, že výsledky jsou velice podobné a analýza spolehlivě funguje, i když se replikuje na jiných jedincích, hodnotitelích i zdrojích dat (John & Srivastava, 1999: 121 v Pervin & John, 1999).

5 Metoda

V naší práci předpokládáme, že hodnocení mluvčích na základě jednoslovné nahrávky bude rozdílné podle toho, zda se v proneseném slově budou objevovat některé odchylky od správné výslovnosti. Jde nám jednak o zkoumání ryze fonetických jevů, například zda má na percepci vliv redukce hlásek, rozdíly v kvalitě a kvantitě vokálů, neplynulosti v řeči nebo oslabená výslovnost, ale také o jevy prolínající se s jinými oblastmi, převážně psychologii. Sem patří například ovlivnění posluchače barvou hlasu mluvčího.

5.1 Zvukový materiál

Pro náš experiment jsme vybrali nahrávky 20 subjektů ve věku od 11 do 15 let v rovnoměrném zastoupení dívek i chlapců. Nahrávky byly pořízeny v rámci výzkumu gramotnosti žáků základních škol, který byl realizován pod záštitou Národního ústavu pro vzdělávání v roce 2016. Jelikož byly nahrávky pořizovány v terénu – přímo v jednotlivých školách, jsme si vědomi jejich odlišné kvality i toho, že v průběhu několika testovaných položek se objevuje šum v pozadí. Tento jev jsme zahrnuli do výzkumu a bereme ho v potaz jako jednu z potenciálních proměnných.

Testovali jsme dvě mluvní úlohy. Obě spočívaly ve čtení slov na rychlost (za jednu minutu). U jedné testové úlohy se jednalo o reálná slova, u druhé o pseudoslova. Výsledky by tak také měly odhalit, zda je nějaký rozdíl v hodnocení slov a pseudoslov, případně zda reálná slova poskytují určitou oporu při hodnocení mluvčího. Obě úlohy obsahovaly velké množství slov, protože jsme se ale rozhodli vybrat od všech subjektů stejná slova, bylo nutné zvolit pouze ta, která stihli přečíst všichni zúčastnění. Výhodou u výběru stejných slov je to, že se tak eliminuje vliv různé komplikovanosti při výslovnosti, a tak bude porovnávání subjektů objektivnější. Nevýhodou je pak skutečnost, že při stále se opakujících slovech budou v testu posluchači ztrácet pozornost a je tedy nutné test sestavit tak, aby této monotónnosti co nejvíce zabraňoval, například vkládáním desenzitačních pasáží, většími pauzami, rozdělením do více částí a přestávkami mezi nimi atd. Pro experiment jsme vybrali vždy jedno slovo a jedno pseudoslovo od každého

respondenta a to ve dvou variantách – dvouslabičné a čtyřslabičné, abychom mohli sledovat, zda se i tato skutečnost nějak promítne do našich výsledků.

Výběr slov probíhal po důkladném poslechu všech nahrávek. Nejprve se vyřadily nahrávky s velmi špatnou kvalitou a poté bylo nutné nalézt slova, která budou mít velký rozptyl v kvalitě výslovnosti, od plně srozumitelné bez redukcí až po tu náznakovou s množstvím problematických jevů. Nakonec byla vybrána slova *vzhledem* a *rozhodnout se* a pseudoslova *řendo* a *butmitokel*. Ve slovech *vzhledem*, *rozhodnout se* a *řendo* se kromě redukcí mohou vyskytovat i problémy s výslovností sykavek a vibrant. Několik žáků mělo vadu řeči, a to sigmatismus a rotacismus bohemicus, které byly do fonetického hodnocení mluvčích zahrnuty.

5.2 Hodnocení nahrávek

Každá položka byla posuzována z hlediska správné výslovnosti a řečnické pečlivosti. Jak již bylo výše zmíněno, jako první do hodnocení vstupovaly různé druhy redukcí hlásek, které se objevují běžně. Dále šlo o kvalitu vokálů, temporální složku (průběh čtyřslabičných slov byl často narušen slabikováním nebo hláskováním), metatezi, kvalitu konsonantů (různé druhy oslabené výslovnosti atd.) nebo úplnou elizi hlásek. Podle míry pečlivosti při výslovnosti byly přidělovány body. Nula bodů byl základ, tj. nahrávka bez chyb a redukcí. Jedním nebo dvěma body se pak hodnotily všechny výše zmíněné problematické jevy. O těchto bodech se rozhodovalo podle míry závažnosti jevů, například míry redukce hlásek, prodlužování vokálů, kvality vokálů, desonorizace nebo řečových vad. Méně znatelné jevy a tolerovatelné neplynulosti, v zásadě takové jevy, které na posluchače nepůsobí příliš rušivě, se hodnotily jedním bodem. Dvěma body pak byla ohodnocena místa, kde se ve slovech objevovala elize hlásek, znatelné změny v tempu nebo velké rozdíly v kvalitě výslovnosti. Hodnocení probíhalo v několika fázích a po opakovaném poslechu s časovým rozestupem. Sporná místa, jako například různá úroveň řečových vad nebo epenteze šva, byla konzultována s vedoucím diplomové práce.

Z řečového materiálu byla extrahována jednotlivá slova a v programu Praat (Boersma, Weenink 2014) k nim byly připojeny textgridy s vrstvou: *hlásky*, *poznámky k redukcím* a *celkové hodnocení slova* v bodech. Každé slovo bylo

rozsegmentováno na hlásky a byla hodnocena míra jeho pečlivé výslovnosti, a to především sluchově, avšak s oporou v konkrétních akustických hodnotách. Na konci analýzy bylo 80 slov ohodnocených od 0 do 10 bodů. Konečné hodnoty jsme se rozhodli nenormalizovat, protože i takto se jednotlivá slova snadno porovnávala a pro srovnání slov mezi sebou by se dala normalizace provést dodatečně.

Při výběru jednotlivých slov pro analýzu jsme narazili na několik problémů. Jedním z nich byly například změny výslovnosti vlivem koartikulace. Žáci měli za úkol číst slova jedno za druhým bez pauz, což zapříčinilo koartikulaci na začátcích a koncích některých slov. I ta však byla do experimentu zahrnuta a těmto položkám byly přičteny body za nepřesnou výslovnost. U pseudoslov se mnoho redukcí neobjevovalo. Vlivem jejich neznalosti žáci pseudoslova četli mnohem pomalejším tempem a pozorněji než reálná slova. Častěji se zde objevovala (v běžné řeči o mnoho ojedinelejší) metateze. Několik mluvčích pak vyslovovalo „butmikotel“ místo „butmitokel“. Pomalejší tempo se pak projevilo v častém slabikování, popř. hláskování. Podle délky pauz a narušení plynulosti slov byly samozřejmě i tyto jevy započítány do celkového hodnocení. Předpokládáme, že na celkové hodnocení bude mít vliv i barva hlasu. Protože ta sama o sobě se nedá nijak kvantifikovat, její vliv uvidíme až po odečtení všech ostatních objektivních fonetických a jiných vlastností.

Posuzování probíhalo u jednotlivých slov zvlášť, a to nejprve autorkou práce a pro vyloučení absolutní subjektivity ještě druhou osobou, též studující fonetiku v magisterském programu, a to s vynikajícími studijními výsledky, tudíž by její hodnocení mělo být spolehlivé. Tato studentka dostala nahrávky slov a k nim již předpřipravený textgrid obsahující rozsegmentovanou vrstvu *hlásky*, vrstvu *příznak* a vrstvu pro *komentář*. Do střední vrstvy zapisovala podle předem daných zkratk veškeré druhy problematických jevů, které v nahrávce objevila. Díky tomu se bylo možné zpětně podívat, kde přesně se objevuje jaký jev, popřípadě doplněn komentářem. Obě tato hodnocení probíhala po důkladném a opakovaném poslechu v tiché místnosti. Po přijetí ohodnocených nahrávek bylo vše zkontrolováno (konzistentnost značek atd.) a byla doplněna vrstva *body*, ve které bylo spočítáno bodové hodnocení stejným způsobem, jakým to bylo provedeno u hodnocení nahrávek autorkou práce.

Po ohodnocení nahrávek bylo důležité projít místa, která se shodují a která se naopak v jevech rozcházejí a nalézt konsenzus. Data z textgridů byla vyjmuta pomocí skriptu a přenesena do tabulek excelu. Při prvním prohlížení vyšlo najevo, že polovina slov byla ohodnocena stejným příznakem a shoduje se tedy i v bodovém ohodnocení. Soustředili jsme se tedy na slova, kde shoda nebyla. Těchto 42 slov bylo nejprve znovu posouzeno autorkou práce, s přihlédnutím na hodnocení druhé studentky. U některých slov byla nalezena shoda v souladu s hodnocením druhé studentky a tato data byla opravena v textgridu i bodovém hodnocení. U 26 slov, u nichž stále nebyla nalezena shoda, se většinou jednalo o rozdílné hodnocení přízvuku, zadržnutí nebo míry redukci až elize. Tato zbývající slova byla znovu poslechnuta druhou hodnotící s přihlédnutím do autorčiny textgridů a některé jevy byly znovu upraveny. O zbývajících sporných jevech nezbývalo než diskutovat a společně se dohodnout, u nejrozporuplnějších míst pak požádat vedoucího práce o jeho názor. Takto byl nalezen konečný konsenzus v hodnocení kvality slov z fonetického hlediska a jejich bodové ohodnocení.

5.3 Úprava testových položek a sestavení percepčního testu

Položky byly upravovány v editačním programu Adobe Audition². Nahrávky byly normalizovány na přibližně stejnou hlasitost metodou komprese amplitud, u většiny nahrávek na 80 %, u některých pomocí sluchové korekce na 75–85 %. Dále byly v nahrávkách nalezeny průchody nulou a v těchto místech na začátcích i koncích oříznuty, aby se zabránilo lupnutí při přehrávání. Také byly upraveny pozvolnější náběhy počátků a konců nahrávek pro příjemnější poslech. Jako desenzitační pasáže bylo vybráno 6 tónově bohatých zvuků. Pro naše účely bylo dostatečné, aby desenzitace trvaly pouze 1–2 vteřiny, šlo pouze o to, aby respondent zapomněl na předchozí položku. Proto byly všechny desenzitace oříznuty na délku 1,5–2 vteřiny tak, aby v nich byla zachycena určitá rytmická linka a opět upraveny pozvolnější náběhy na počátku a na konci. Všechny položky byly poté seřazeny za sebou v pořadí zmíněném níže. Následovaly

---

² Zkušební verze na 30 dní volně ke stažení na http://www.stahuj.centrum.cz/multimedia/mp3_a_audio/tvorba/adobe-audition/.

opakované poslechy a úpravy pauz mezi položkami tak, aby měli respondenti dostatek času na odpověď, ale aby byli zároveň časem omezeni a jejich rozhodnutí bylo čistě intuitivní, ne racionální. S pilotními respondenty byl nalezen konsenzus, že ideální bude následující časové rozložení: 3x zopakovaná položka po jedné vteřině, 5 vteřin na záznam odpovědi, desenzitační pasáž a pípnutí.

Řazení položek za sebou do percepčního testu probíhalo podle několika kritérií. Nejprve byly položky rozděleny na polovinu, do každého testu tedy připadlo 40 položek od 20 mluvčích. Vždy jsme k sobě vybírali dvojici kratší slovo a delší pseudoslovo nebo naopak delší slovo a kratší pseudoslovo a tímto způsobem jsme první dvojici dali do testu A a druhou dvojici do testu B. V obou testech se tedy objevují obě varianty slov i pseudoslov a všichni mluvčí, ale každá jednotlivá položka se vyskytuje vždy pouze v jednom testu.

Hlavním kritériem pro řazení položek bylo, aby dvě položky od jedné osoby byly v testu co nejdále od sebe, aby tak nedošlo k ovlivnění respondenta stejným hlasem mluvčího. Další kritérium byla stereotypnost – žádné dvě stejné položky se nesměly objevovat přímo za sebou, ale zároveň by neměl být ani stejný vzorec opakování položek. Tato jednotvárnost by mohla vést k únavě posluchačů a jejich snížené soustředěnosti. Zároveň bylo nutné některé položky opakovat pro vyloučení náhodnosti reakcí a zjištění míry konzistence odpovědí respondentů. Vybrali jsme 5 různých mluvčích a 4 různé položky (jedna se opakuje dvakrát) a ty včlenili do testu. Konečný test tedy obsahuje 45 položek plus 3 zácvičné.

5.4 Výběr otázek a sestavení dotazníku pro respondenty

Další etapou práce byl pečlivý výběr otázek, které byly předkládány respondentům v dotazníku. Jak již bylo řečeno výše, v naší práci jsme se soustředili na dva rysy osobnosti. Šlo o charakteristiku *pečlivosti* a *přijatelnosti*. Oba tyto rysy byly vybrány, protože se velkou mírou vztahují k řeči a také poměrně úzce souvisí s vlastnostmi, které bychom u žáků očekávali. Vedoucímu práce bylo předloženo několik návrhů na otázky, které se těchto charakteristik dotýkají, a společně bylo vybráno 5 otázek u každého z rysů. Zde je jejich výčet v pořadí, v jakém se objevuje v dotaznících:

PEČLIVOST

Myslíte si, že mluvčí vyrušuje při hodinách?

Zdá se vám, že mluvčí má problémy s nedbalostí?

Myslíte si, že se tento mluvčí dobře učí?

Myslíte, že je tento mluvčí cílevědomý?

Myslíte si, že je mluvčí pracovitý?

PŘIJATELNOST

Myslíte si, že mluvčí tráví raději čas ve společnosti než sám?

Myslíte, že tento mluvčí je často organizátorem dění ve třídě?

Myslíte, že je mluvčí rád středem pozornosti?

Myslíte, že je tento mluvčí u spolužáků oblíbený?

Myslíte, že se tomuto mluvčímu druzí často svěřují?

Při výběru otázek bylo přihlédnuto k tomu, aby se z různých úhlů dotýkaly pečlivosti i přijatelnosti, ale zároveň nebylo jisté, na jaké charakteristiky přímo míříme. Pod atribut pečlivosti jsme tedy zařadili otázky týkající se školních úspěchů, svědomitosti i cílevědomosti, rys přijatelnosti chápeme v naší práci jako „přijatelnost pro druhé“ ve smyslu přátelskosti, společenskosti, sympatie atd. Proto se zde objevují otázky, směřující ke zjištění postavení, oblíbenosti a důvěryhodnosti mluvčího mezi vrstevníky.

Co se týče zácvičných položek, pro ně byly vybrány dvě podobné otázky, první se týká pečlivosti, druhá přijatelnosti, a to:

Myslíte si, že mluvčí plní úkoly včas?

Myslíte si, že se mluvčí snadno seznamuje?

Po výběru vhodných otázek bylo nutné sestavit dvojice, ve kterých se společně budou prezentovat a stanovit pořadí, ve kterém budou předkládány v testu. U výběru dvojic bylo nutné pohlídat, aby spolu navzájem nijak nekorespondovaly a neovlivnily tak posluchačovo rozhodování. Například pokud by otázka týkající se pečlivosti: *Myslíte si, že se tento mluvčí dobře učí?*, byla ve dvojici s otázkou: *Myslíte, že je tento mluvčí u spolužáků oblíbený?*, mohlo by se stát, že by respondenti uvažovali, že spolu dobré studijní výsledky a oblíbenost

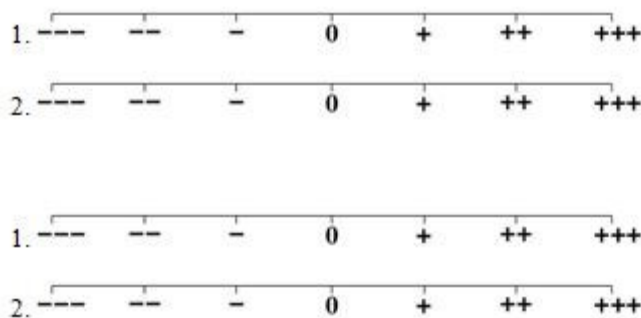

musí souviset a dávali by tak stejné/podobné zkreslené hodnocení jen z tohoto důvodu. Společně s vedoucím práce byly tedy intuitivně vybrány vhodné dvojice a jejich pořadí bylo uzpůsobeno tak, aby podobné dotazy nešly ihned za sebou. Dále byl také kladen důraz na to, aby se na začátku testu objevovaly otázky co nejvíce intuitivní a snadnější na analýzu a až na konec byly zařazeny obtížněji rozpoznatelné charakteristiky ohledně pracovitosti a důvěryhodnosti mluvčího.

Dále bylo rozhodnuto, že posluchači budou mluvčí hodnotit na sedmibodové Likertově škále. Na svých pólech byla označena znaménky + + + a - - - a určovala tak míru souhlasu od „rozhodně souhlasím“ po „rozhodně nesouhlasím“. Protože bylo 5 sérií otázek a pokaždé se posluchači museli znovu soustředit na to, co hodnotí, byl celkový test také rozdělen do 5 sérií, vždy po 9 položkách. Před každou sérií měli respondenti čas si následující otázky přečíst a připravit se na ně. Zásadní slovo v každé otázce bylo pro rychlé připomenutí zdůrazněno podtržením. Po krátké přípravě respondenti odpovídali na danou otázku u 9 položek. Ukázka první série otázek a jednotlivých škál je na obrázku 5.1, všechny dotazníkové archy jsou pak uvedeny v příloze 1. Na konci testu respondenti zodpověděli otázky, týkající se jich samotných, jako pohlaví, věk, vzdělání a zkušenost s prací s dětmi. Tato data byla shromažďována pro dodatečnou analýzu, pokud by se ve výsledcích vyskytly nějaké anomální odpovědi. Později se ale ukázalo, že s nimi nebylo potřeba pracovat.

1. **Myslíte, že mluvčí vyrušuje při hodinách?**

2. **Myslíte si, že mluvčí raději tráví čas ve společnosti než sám?**

Obrázek 5.1: Ukázka dotazníku pro respondenty u první dvojice otázek. Jednotlivých dvojic škál je celkem 9, zde jsou ponechány pouze 2 na ukázkou.

5.5 Testování

Percepční test byl zadán celkem 32 respondentům ve věku 22–33 let (průměrný věk = 25,5), z nichž 19 posluchačů byly ženy a 13 muži. Jediné požadavky, které jsme při výběru respondentů měli, bylo omezení mladším věkem a českou národností. Mezi posluchači bylo několik studentů nebo absolventů oboru Fonetika. Test byl v naprosté většině zadáván ve velmi tiché místnosti na Fonetickém ústavu FF UK, v několika málo případech na kolejním pokoji, kde byly zajištěny srovnatelné vnější podmínky, a byl uskutečněn za pomoci počítače a kvalitních sluchátek. Respondenti byli testováni jednotlivě a celý test trval 15–20 minut.

Před začátkem testu byl každý posluchač zběžně informován o tom, čeho se test bude týkat a byly mu podány instrukce. Ty se týkaly především způsobu vyplňování tištěného dotazníkového archu a celkového designu testu. Každý posluchač byl upozorněn, že po poslechu každé položky musí zodpovědět 2 otázky, nicméně před každou sérií nových položek bude mít čas si je přečíst a připravit se na ně. Dále bylo respondentům popsáno, jaké typy zvuků se v testu budou objevovat, kolik času bude na odpověď a jak budou položky navzájem odděleny. Na začátku testu byla zácvičná část, na které si respondenti vyzkoušeli, zda zadanému úkolu rozumí. Naprostá většina respondentů již v zácviku potvrdila, že instrukcím rozumí, několik málo dostalo prostor k dalším otázkám, popř. jim byl zácvik přehrán znovu.

Po ujasnění posledních instrukcí se přešlo k samotnému testování v jednotlivých 5 sériích. Mezi sériemi byli posluchači dotázáni na to, zda je jim vše jasné, popř. na obtížnost úkolu. Na konci testu následovalo vyplnění krátkého dotazníku ohledně osobnosti respondenta (viz kap. 5.4). Každý výsledkový list i doplňující dotazník byl označen anonymním kódem mluvčího, ve kterém bylo obsaženo pouze pořadí a pohlaví respondenta. Testy A a B byly zadávány ženským a mužským posluchačům vždy střídavě, tudíž jsme na konci dostali srovnatelný počet obou verzí testu.

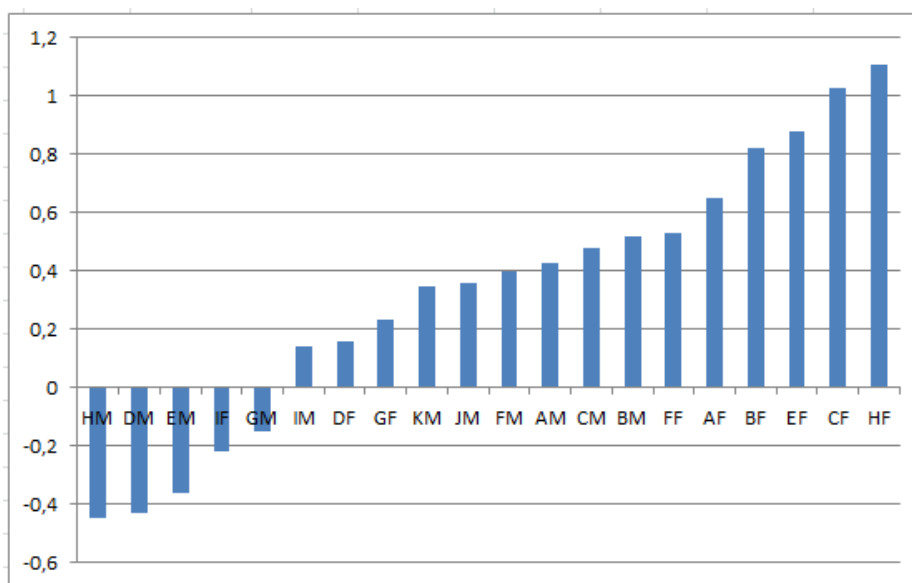
6 Výsledky

6.1 Obecné tendence

Provedení základních statistických analýz potvrdilo naši domněnku, že se posluchači v hodnocení osobnosti dle hlasu absolutně neshodují a že je tento úkol poměrně složitý. Tato skutečnost se ve výsledcích experimentu projevila například tím, že ve většině případů byla využita celá škála, tudíž hodnocení nebylo jednoznačné, ale průměr se pohyboval okolo nuly. Nicméně jisté tendence v hodnocení konkrétních mluvčích i položek se zde našly.

Pro popis výsledků bude užito těchto pojmů: výsledek „nevýrazný“ mezi hodnotami -0,5 a 0,5 bodu, „výrazný“ od -0,5 do -1,5 bodu a stejně tak od 0,5 do 1,5 bodu a výsledek „velmi výrazný“ s hodnotou nižší než -1,5 bodu a vyšší než 1,5 bodu. Jde sice o arbitrárně zvolené hranice, nicméně vzhledem k povaze dat jsou hodnoty smysluplné.

První nejobecnější pohled na data se bude týkat hodnocení mluvčích bez ohledu na to, jakou položku vyslovovali. Toto srovnání je umožněno inverzí polarit u dvou otázek tak, aby společensky nežádoucí vlastnost byla vždy se záporným znaménkem a naopak. Graf 6.1 zobrazuje srovnání celkových průměrů všech položek od všech mluvčích bez ohledu na otázku. Již zde je možno vidět, že výsledné hodnocení mluvčích se liší a pohybuje se mezi hodnotami -0,45 až 1,11 bodů.

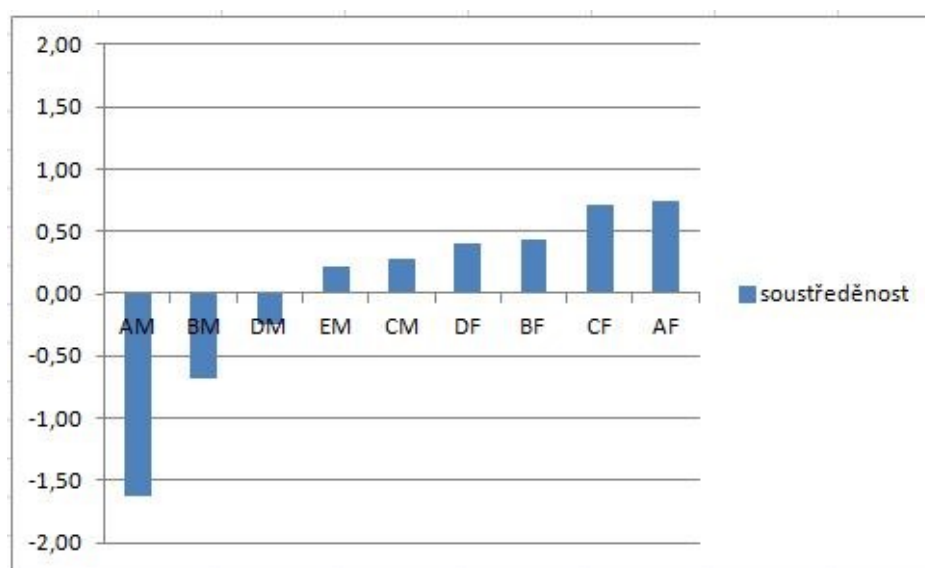

Graf 6.1: srovnání celkových průměrů všech mluvčích bez ohledu otázku

Jistý trend, který je zde možno pozorovat, je rozdělení hodnocení ženských a mužských mluvčích (pohlaví mluvčích je specifikováno druhým písmenem u kódu každého mluvčího: M = muž, F = žena). U hodnot, které se nalézají na krajních bodech škály, se v záporných hodnotách nachází hodnocení několika mužských hlasů, zatímco na opačném pólu, tedy s výrazně kladným hodnocením, se nalézají 6 ženských mluvčích. Dále se již zde ukazuje, že průměrné hodnocení nabývalo častěji kladných hodnot a dosahovalo mnohem výraznějších výsledků.

6.2 Průměrné hodnocení mluvčích dle otázek

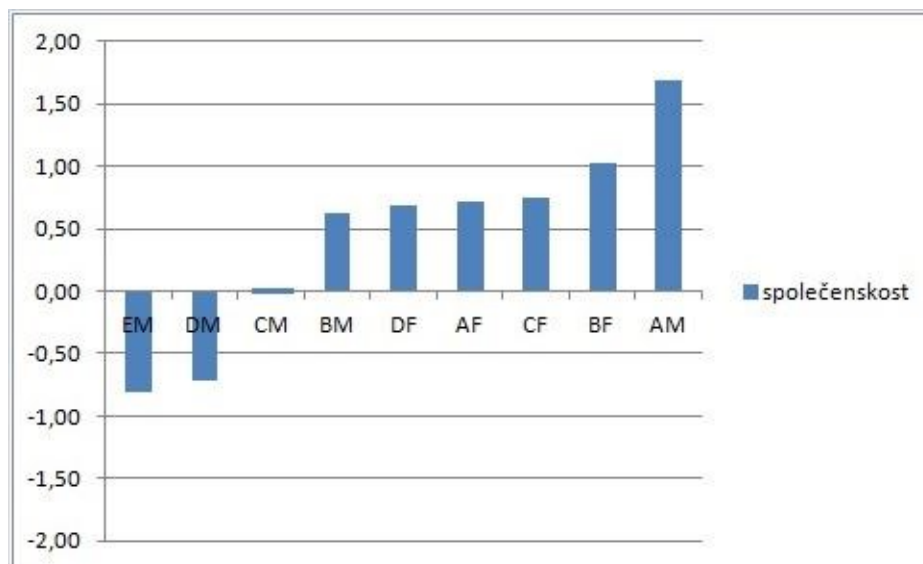
V dalších krocích analýzy je užitečné zaměřit se na to, jak k tomuto celkovému hodnocení přispívaly jednotlivé otázky a lingvistická utvářenost zvuku. Jednotliví mluvčí se dvakrát účastnili posouzení z hlediska každé otázky. V jednom případě se jednalo o slovo, ve druhém o pseudoslovo. Celkové skóre, tedy průměr z těchto dvou hodnocení, bude zobrazen v následujících grafech.

Graf 6.2: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se soustředěnosti

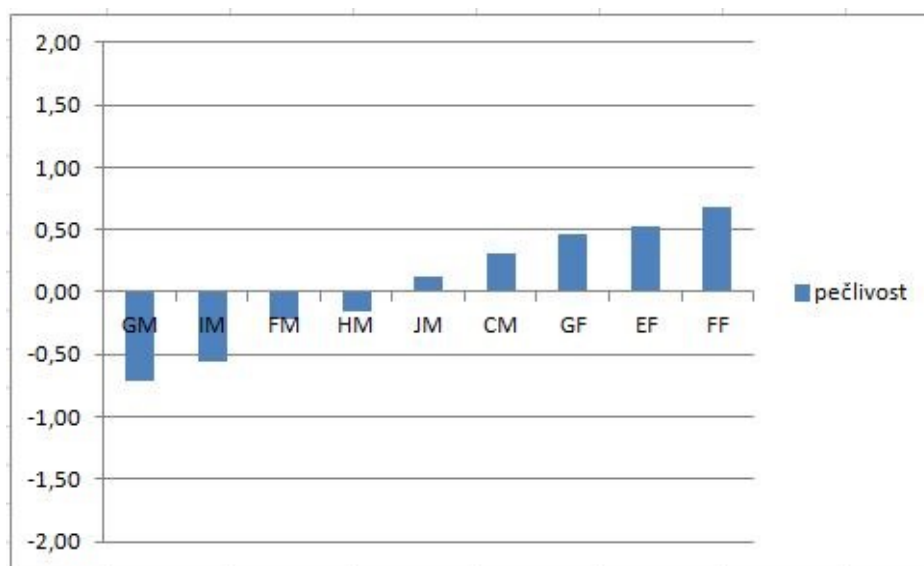
Obecně se v těchto analýzách ukazuje tendence, že jeden až dva mluvčí ve svých výsledných hodnoceních výrazněji vystupují a ostatní se drží okolo nuly a nevýrazných výsledků. V grafu 6.2 je možné vidět průměrná hodnocení mluvčích u první otázky, která se týkala vyrušování při hodinách. Velmi výrazný zde byl výsledek mluvčího AM, který byl v průměru ohodnocen -1,63 body. Naopak

u otázky, která se týkala společenskosti mluvčího, byl mluvčí AM hodnocen nejvýše, jak je možné vidět na grafu 6.3. I na něm je možno pozorovat podobné tendence jako u grafu 6.2. Nejvíce hodnocení se pohybuje v kladných hodnotách a naprostá většina dat nedosahuje výrazných výsledků. Průměrná hodnocení se pohybují od -0,81 do 1,69 bodů. Jak se dále ukáže, jistí mluvčí jsou v určitých charakteristikách hodnoceni konzistentně, nehledě na to, dle jakého slova se hodnotilo. Například diskutovaný mluvčí AM byl ve velmi podobných otázkách ohledně společenskosti a toho, zda je středem pozornosti, hodnocen v průměru téměř stejnou hodnotou (1,69 a 1,53 bodů), což ukazuje, že výsledné hodnocení nebylo odhadováno náhodně, ale jistá vodítka se v hlase posluchače vyskytují. Stejně jako v grafu 6.1, i v následujících podrobnějších grafech se většina dat vyskytuje v kladných hodnotách.

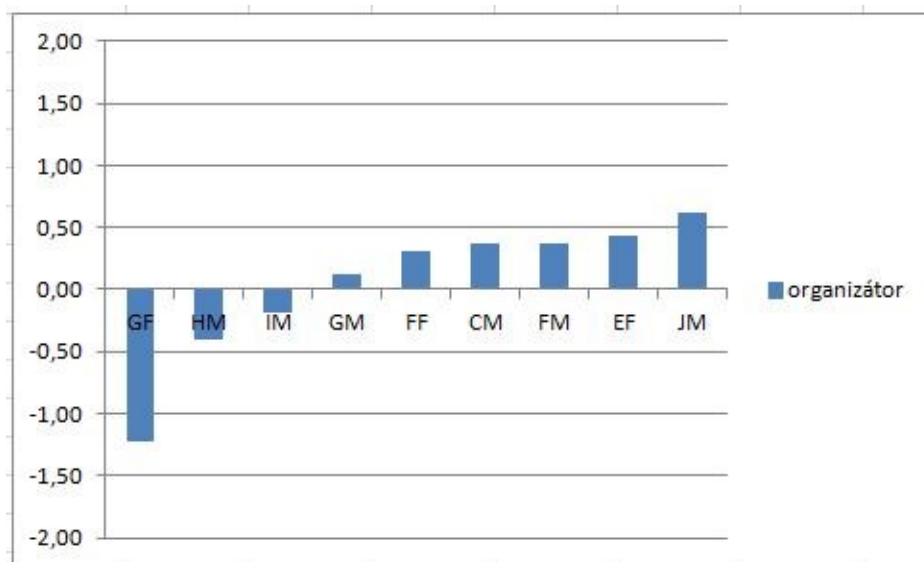
Graf 6.3: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se společenskosti

Jedinou otázkou, u které rozložení kladných a záporných hodnocení nevykazuje žádnou tendenci, je dotaz na problémy s nedbalostí. Výsledná data se pohybují po celé délce škály, ale ani na jednu stranu nejsou průměry celkově vyšší nebo nižší, a jde o jedinou z otázek, kde ani jedna průměrná hodnota nedosahuje výrazných hodnot – maximální a minimální průměrné hodnocení je 0,72 a -0,69 bodů, jak je možné vidět v grafu 6.4. Tato otázka je jednou z invertovaných, tudíž je zde místo nedbalosti použit atribut pečlivosti.

Graf 6.4: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se pečlivosti

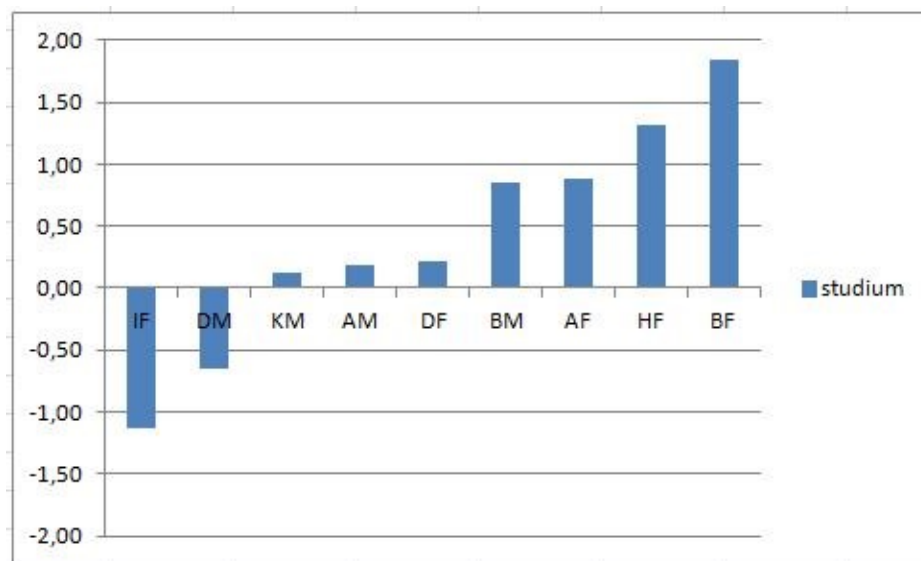
Podobně jako u první otázky, i u otázky spojené s častým organizováním dění ve třídě se našla pouze jedna velmi výrazná záporná hodnota, zde u ženské mluvčí GF. Kladná hodnocení v tomto případě nepřesáhla hodnotu 0,63 bodu u mluvčího JM, což je možno pozorovat v následujícím grafu 6.5.

Graf 6.5: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se organizování dění ve třídě

Kde se naopak nejvíce výrazných výsledků nachází, jsou otázky ohledně dobrých studijních výsledků, středu pozornosti, cílevědomosti, oblíbenosti a

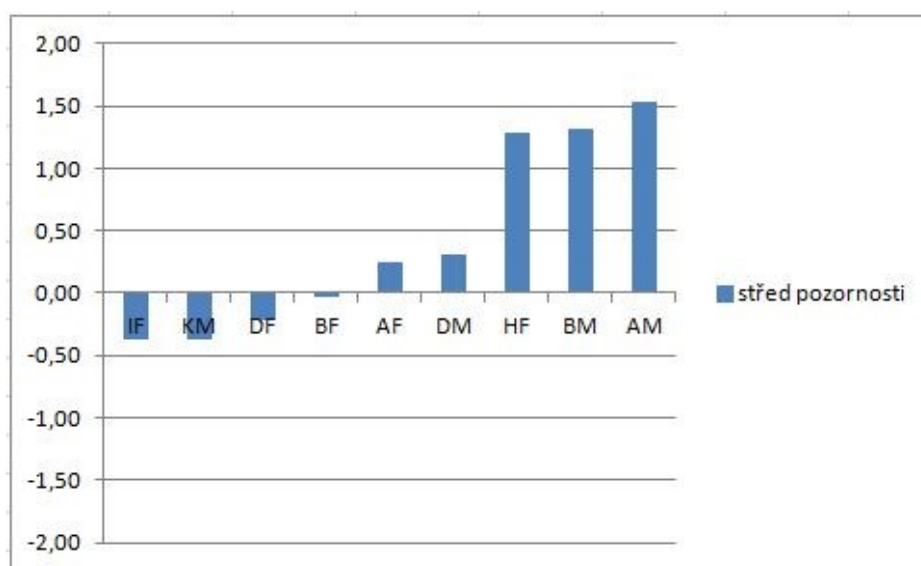
pracovitosti. Graf 6.6 zobrazuje průměrná data mluvčích u první zmíněné otázky, tedy zda se daný mluvčí dobře učí.

Graf 6.6: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se dobrých studijních výsledků

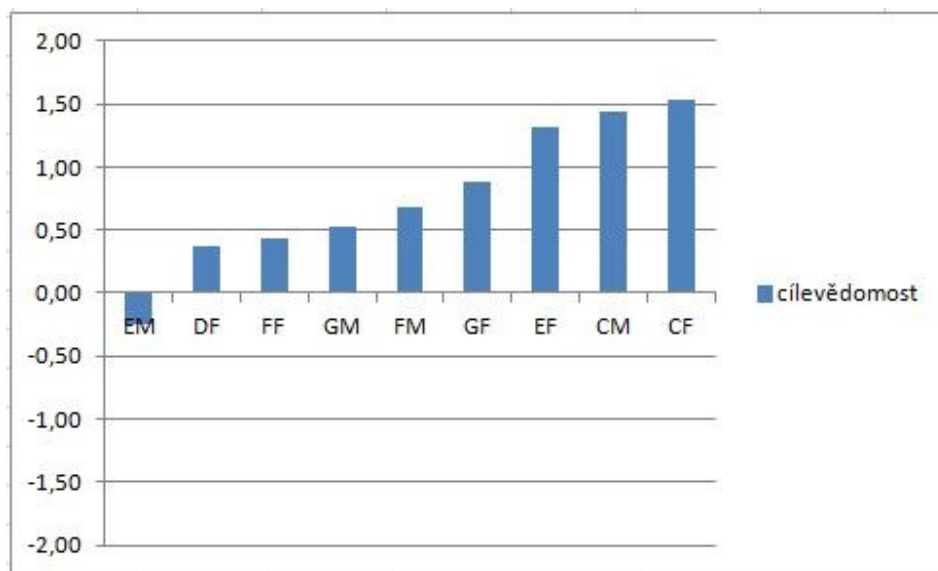
Krajní hodnoty zde dosahují minima -1,13 bodu u mluvčí IF a maxima 1,84 bodu u mluvčí BF, přičemž i výsledné skóre ostatních pozitivně hodnocených mluvčích zde dosahovalo výrazných hodnot.

I na dalším grafu 6.7 je možno pozorovat podobnou tendenci, tři mluvčí dosahují svými výsledky v průměru nad 1 bod. Mluvčí HF má hodnocení 1,28 bodu, mluvčí BM 1,31 bodu a mluvčí AM 1,53 bodu. Výsledky ostatních mluvčích zde nedosahují výrazných hodnot.

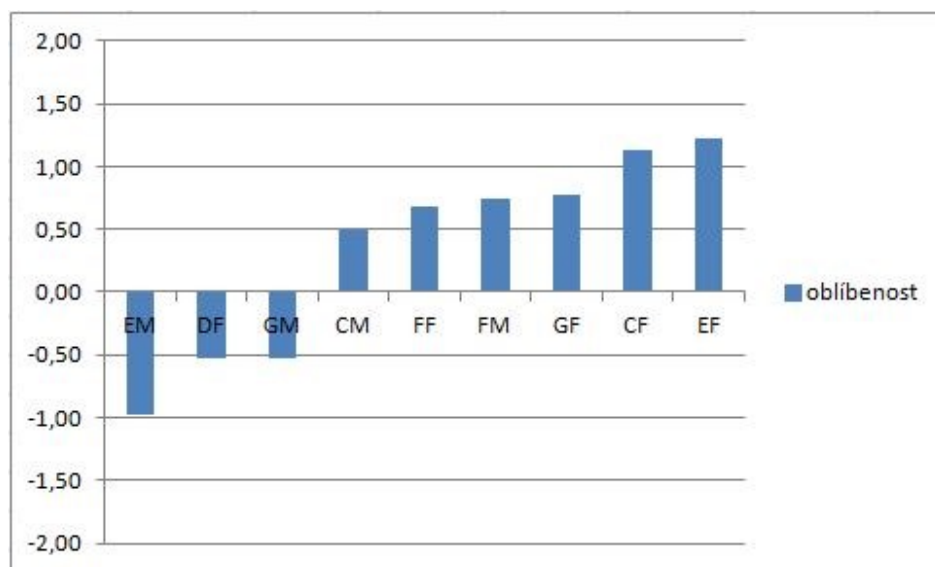
Graf 6.7: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se pozornosti od ostatních

U dvou otázek se vyskytuje pouze jedna záporná hodnota. Jde o cílevědomost a pracovitost, jak je možné pozorovat v grafu 6.8 a 6.10. Obě tyto vlastnosti byly u všech mluvčích hodnoceny mnohem častěji v kladné části stupnice. Navíc u mluvčích, jejichž výsledný průměr byl u těchto otázek záporný, jde o průměr nevýrazný (-0,25 a -0,16 bodu).

Graf 6.8: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se cílevědomosti

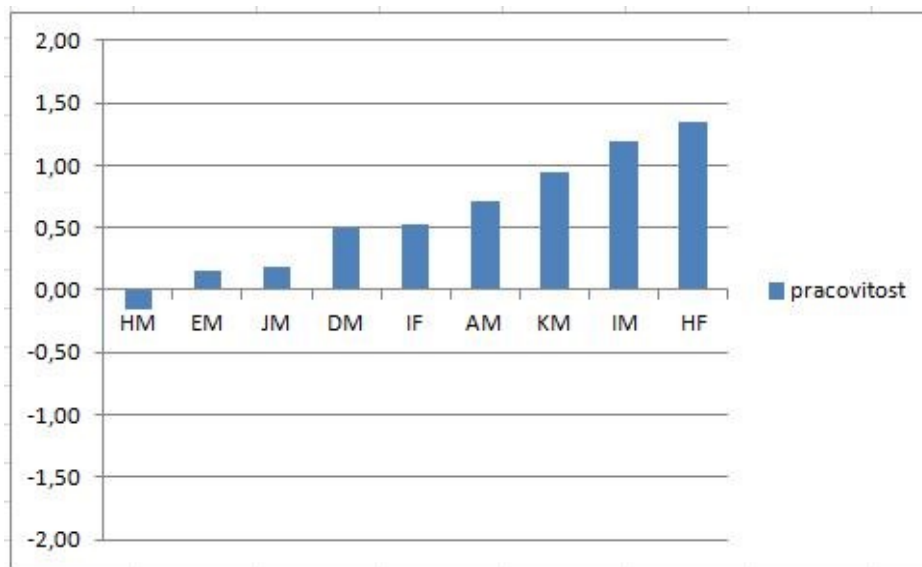
U otázky ohledně cílevědomosti se vyskytovaly tyto nejvyšší hodnoty: 1,31, 1,44 a 1,53 bodu. Na grafu 6.9 se objevuje hodnocení mluvčích z hlediska jejich odhadované oblíbenosti u spolužáků.

Graf 6.9: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se oblíbenosti

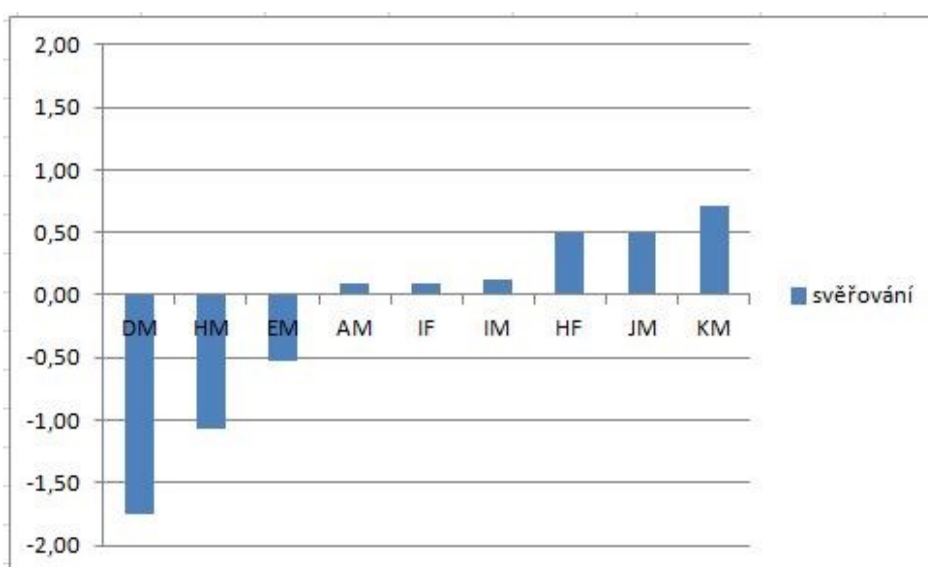

Na následujícím grafu 6.10 se velmi výrazně projevuje již výše zmíněná tendence ke kladnému hodnocení respondentů. Nejvyšší hodnota zde byla 1,34 bodu u mluvčí HF.

Graf 6.10: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se pracovitosti

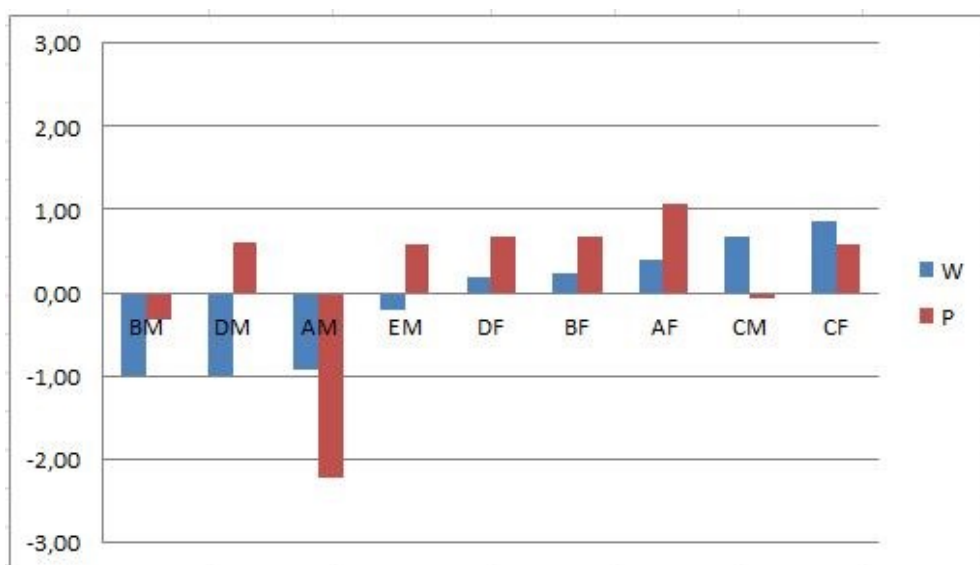
Poslední otázka se týkala skutečnosti, zda se druzí mluvčímu často svěřují. Důvěryhodnost ale nebyla hodnocena tak úspěšně jako pracovitost v předchozím případě, a nalézala se zde i velmi nízká hodnocení, což je možno vidět v grafu 6.11. Průměrný výsledek mluvčího DM je -1,75, HM -1,06 a EM -0,53 bodu.

Graf 6.11: Průměrná skóre mluvčích u otázky týkající se důvěryhodnosti

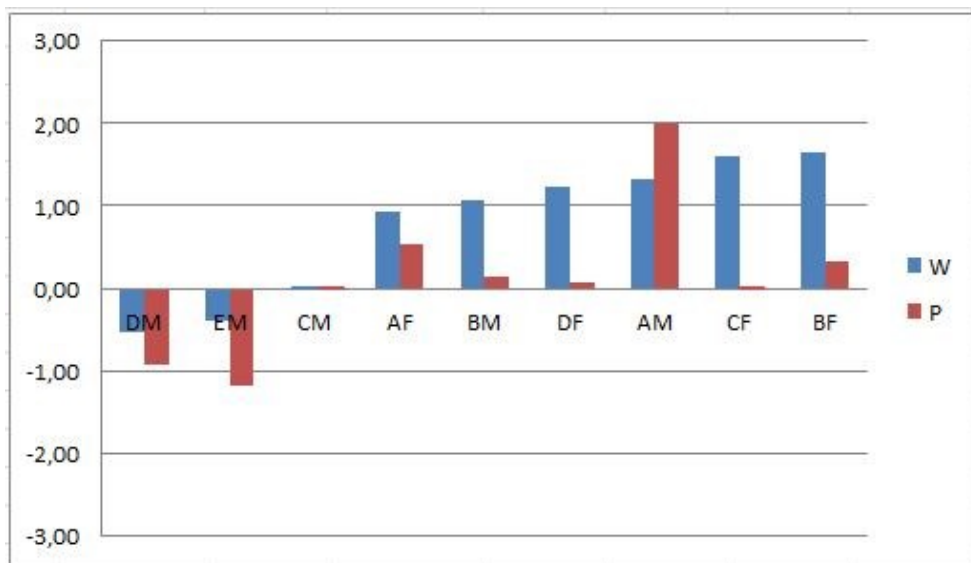
6.3 Průměrné hodnocení mluvčích u jednotlivých otázek dle slov a pseudoslov

Dalším podrobnějším zkoumáním je možné odhalit, jakou mírou do průměru výsledků jednotlivých mluvčích u jednotlivých otázek vstupovala skutečnost, zda šlo o reálné slovo (W) nebo pseudoslovo (P). Ukázalo se, i když oboje kopíruje podobný tvar, pseudoslova systematicky vedou k výraznějšímu hodnocení, především u záporných hodnot. Graf 6.12 zobrazuje výsledná data týkající se otázky ohledně soustředěnosti mluvčího. Až na mluvčího AM, jehož výsledný průměr z hodnocení dle pseudoslov je zde -2,24 bodu, zde můžeme pozorovat spíše kladnou tendenci ve výraznějších hodnocení pseudoslov.

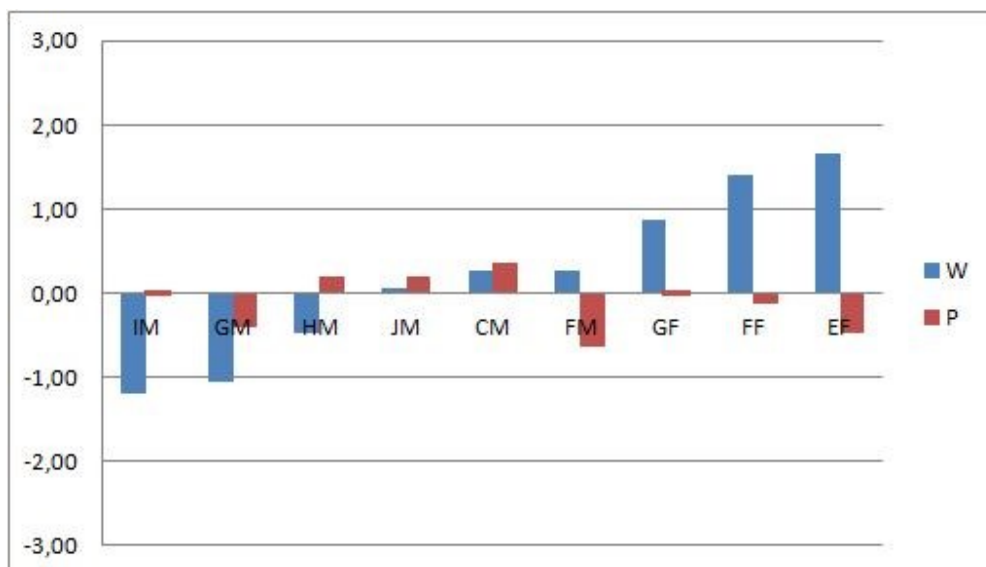
Graf 6.12: Průměrná skóre mluvčích dle slov (W) a pseudoslov (P) u otázky týkající se soustředěnosti

Na dalším grafu 6.13, který zobrazuje výsledky u otázky společenskosti mluvčího, je naopak pseudoslovo mluvčího AM hodnoceno vysokými hodnotami, v průměru 2 body, nicméně tendence k nižšímu hodnocení podle pseudoslov je zde zřejmá u 7 výsledných hodnot. Průměrný výsledek mluvčího CM je u slova i pseudoslova 0 bodů.

Graf 6.13: Průměrná skóre mluvčích dle slov (W) a pseudoslov (P) u otázky týkající se společenskosti

Následující graf 6.14 zobrazuje výsledná skóre mluvčích u otázky týkající se jejich nedbalosti (respektive pečlivosti). Je zde možno pozorovat trend, který již byl popsán v úvodu kapitoly 6, a to, že ženské mluvčí jsou hodnoceny výrazně pozitivněji než mužští mluvčí.

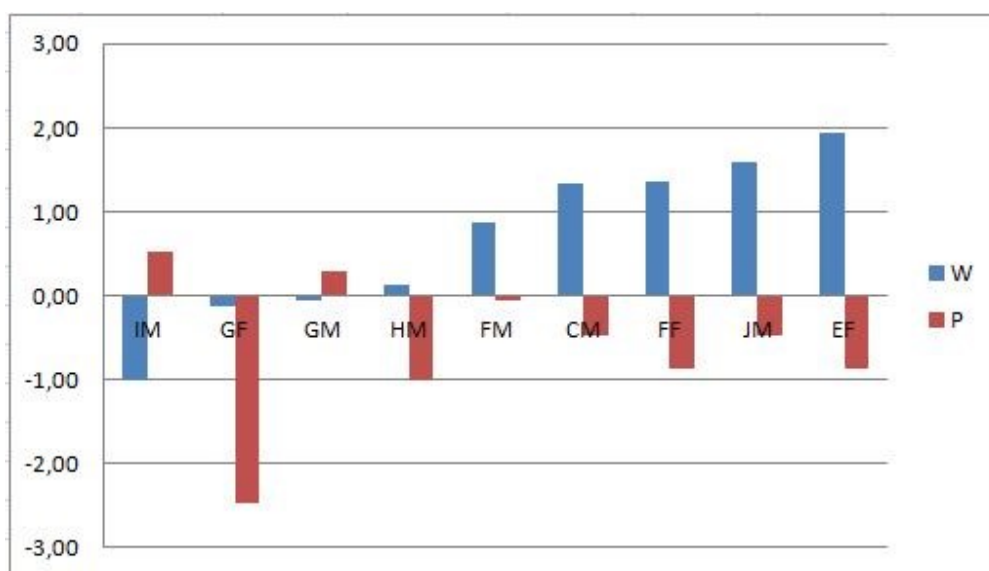

Graf 6.14: Průměrná skóre mluvčích dle slov (W) a pseudoslov (P) u otázky týkající se pečlivosti

Otázky ohledně nedbalosti se účastnilo k posouzení 6 mužských mluvčích, přičemž je zde zřejmá tendence k zápornému nebo neutrálnímu hodnocení jak podle slov, tak podle pseudoslov. Na rozdíl od těchto výsledků byly zbývající

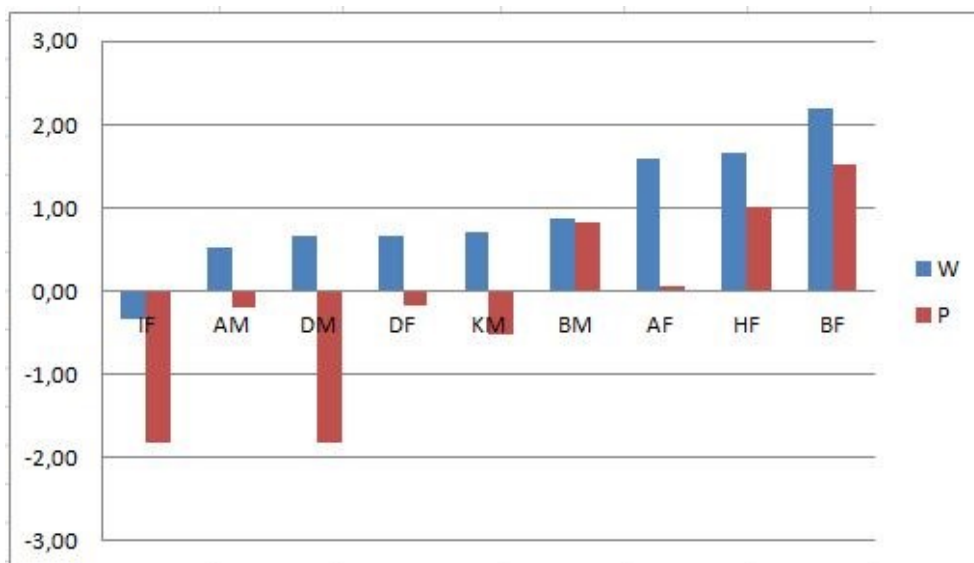
3 ženské mluvčí v otázce pečlivosti hodnoceny dle slov pouze pozitivně, a to ve dvou případech velmi výrazně s výsledky 1,41 bodu u mluvčí FF a 1,67 bodu u mluvčí EF. Pseudoslova zde opět výsledky stahují směrem k negativnímu hodnocení.

U otázky ohledně organizování dění ve třídě byl nalezen nejnižší průměrný výsledek v tomto druhu analýzy, a to -2,47 bodu u ženské mluvčí GF. Maximální hodnota, která byla respondenty u této mluvčí zvolena, byla -1 bod, tedy všichni respondenti se shodli na negativním hodnocení. Dle hodnocení slova ale tato mluvčí nevykazuje výrazně kladné ani záporné tendence. Tento i ostatní průměrné výsledky zobrazuje graf 6.15.

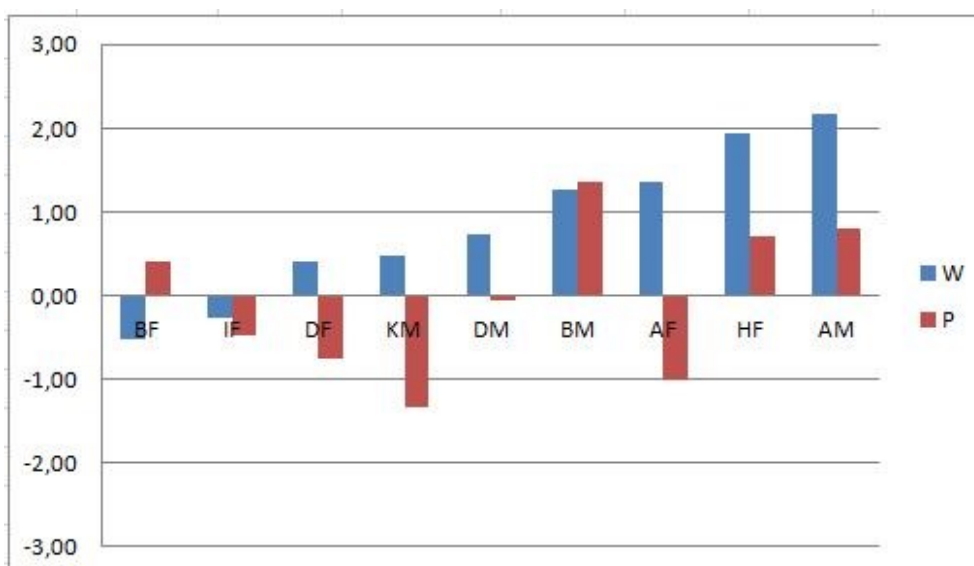
Graf 6.15: Průměrná skóre mluvčích dle slov (W) a pseudoslov (P) u otázky týkající se organizování dění ve třídě

I u další otázky, týkající se dobrých studijních výsledků, se projevuje trend pozitivnějšího hodnocení dle slov. Jde o jedinou otázku, u které se jsou výsledky všech mluvčích podle pseudoslov nižší než v hodnocení podle slov, viz graf 6.16. Nejvyšší kladná hodnota zde dosahovala 2,2 bodu u mluvčí BF, ale vyskytují se zde i další velmi výrazná hodnocení, ať už kladná nebo záporná (viz mluvčí IF, DM, AF a HF).

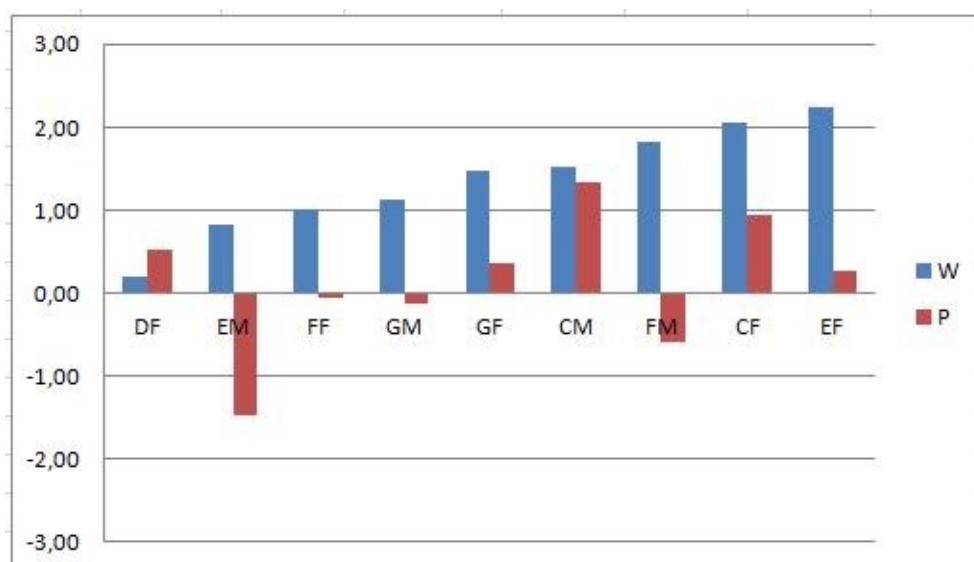
Graf 6.16: Průměrná skóre mluvčích dle slov (*W*) a pseudoslov (*P*) u otázky týkající se dobrých studijních výsledků

U následující otázky se také objevuje obdobná tendence u hodnocení mluvčích dle slov. Zde se jednalo o otázku, zda je mluvčí často středem pozornosti. Kromě dvou výsledků dosahují hodnocení dle slov vyššího skóre, nicméně mluvčí BM byl v této otázce dle pseudoslov hodnocen lehce výše, než dle slov (1,35 a 1,27 bodu), viz graf 6.17.

Graf 6.17: Průměrná skóre mluvčích dle slov (*W*) a pseudoslov (*P*) u otázky týkající se upoutávání pozornosti ostatních

V grafu 6.18 je možné vidět průměrné výsledky mluvčích u otázky týkající se jejich cílevědomosti. Tendence u hodnocení slov zůstává stejná, pouze se pohybuje ve vyšších číslech, u mluvčí CF i EF dokonce přesahuje hranici 2 bodů. Všechna hodnocení dle pseudoslov zde nabývají nižších hodnot než u slov.

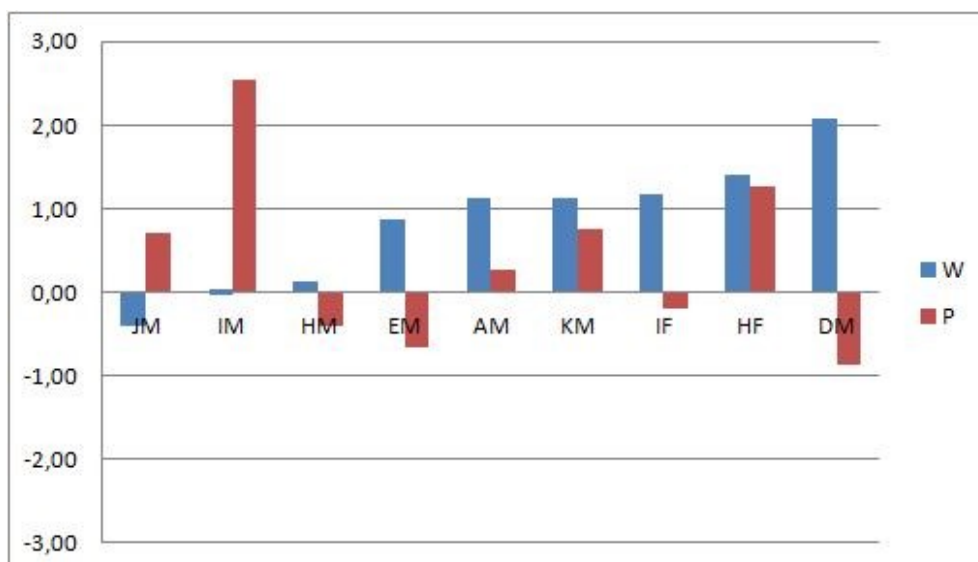
Graf 6.18: Průměrná skóre mluvčích dle slov (W) a pseudoslov (P) u otázky týkající se cílevědomosti

V hodnocení oblíbenosti se u mluvčí CF respondenti shodovali jak v hodnocení dle slova, tak pseudoslova (viz graf 6.19). Průměrné výsledky jsou téměř totožné a výrazné (1,12 a 1,13 bodu). Podobnou tendenci, jen s větším rozptylem, bylo možné pozorovat u mluvčího CM u hodnocení cílevědomosti (viz graf 6.18), u mluvčího BM u otázky týkající se středu pozornosti (viz graf 6.17) nebo u mluvčího DM u hodnocení důvěryhodnosti (viz graf 6.21). Všichni tito mluvčí byli hodnoceni pozitivně a jejich průměrná skóre u slov i pseudoslov přesahovala hranici 1 bodu, nicméně nikdy nebyly tyto dvě hodnoty takto blízko sebe.

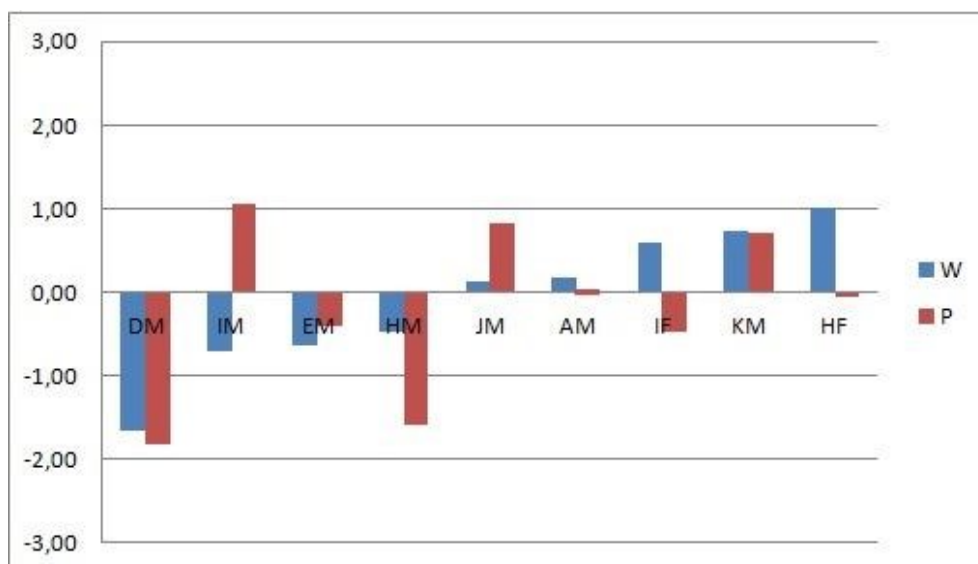
Graf 6.19: Průměrná skóre mluvčích dle slov (W) a pseudoslov (P) u otázky týkající se oblíbenosti

Na následujícím grafu 6.20 je možné vidět, že hodnocení mluvčího IM dle pseudoslova dosahuje velmi výrazné hodnoty 2,53 bodu a jde zároveň o nejvyšší skóre u hodnocení mluvčích dle pseudoslov. Průměrné výsledky tohoto mluvčího dle hodnocení slov se ale pohybují na nule. Zároveň se zde objevuje velmi výrazné hodnocení 2,07 bodu dle slova u mluvčího DM.

Graf 6.20: Průměrná skóre mluvčích dle slov (W) a pseudoslov (P) u otázky týkající se pracovitosti

Na posledním grafu tohoto typu 6.21 je možné vidět výsledky mluvčích u otázky týkající se jejich důvěryhodnosti. Jak již bylo zmíněno výše, i zde se data u mluvčích DM a KM téměř shodují dle hodnocení slov i pseudoslov. Navíc nabývají velmi výrazných záporných hodnot -1,67 a -1,82 bodu u mluvčího DM a výrazných kladných hodnot 0,73 a 0,71 bodu u mluvčího KM.

6.21: Průměrná skóre mluvčích dle slov a pseudoslov u otázky týkající se důvěryhodnosti

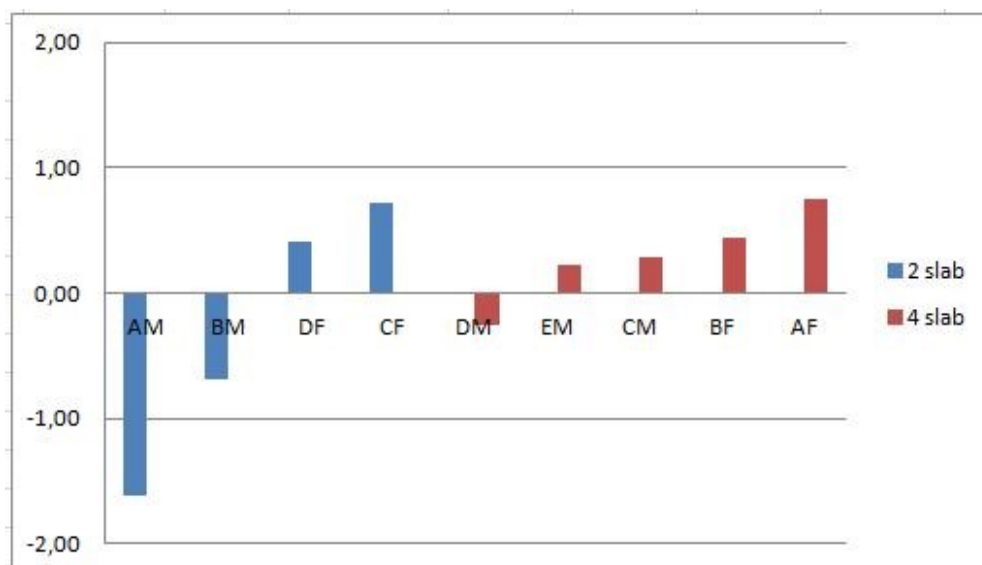
6.4 Průměrné hodnocení mluvčích u jednotlivých otázek dle délky podnětu

Stejným způsobem jako v předchozích kapitolách je také možno analyzovat, zda hodnocení mluvčích ovlivnila délka slov a pseudoslov (dále jen slov), v našem případě šlo o dvouslabičná a čtyřslabičná slova. Rozdíl oproti předchozím analýzám je pouze v tom, že zde nebylo možné porovnat obě délky slov u jednotlivých mluvčích, protože se v testu vyskytovalo dvouslabičné a čtyřslabičné slovo od stejného mluvčího u různých otázek.

Podrobnější pohled na data ukazuje, že výsledky jsou v obou případech velice podobné a hodnocení se nejčastěji pohybuje od -1 do 1 bodu. Zároveň se nedá říci, že by data, která tyto bodové hranice přesahují, měla nějaké tendence. Pozitivní i negativní hodnocení nad tuto hranici se objevují u dvouslabičných i čtyřslabičných slov. Jelikož se v tomto experimentu neprokázal žádný vliv délky

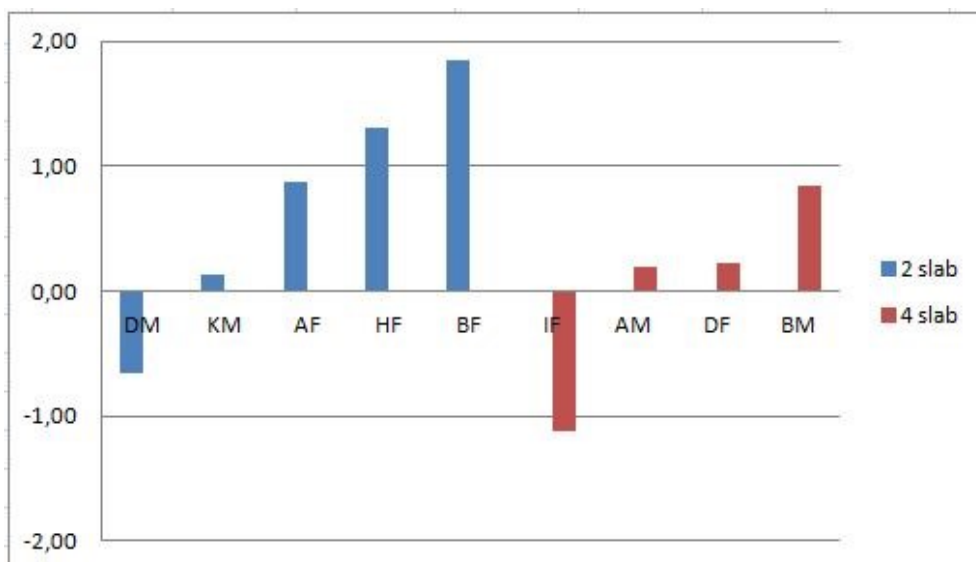
slova na výsledky hodnocení, nebudou již prezentována data u všech deseti otázek a budou dále uvedeny pouze některé příklady výsledků, které výše popsanou situaci ilustrují.

Graf 6.22: Průměrná skóre mluvčích dle délky slova u otázky týkající se soustředěnosti

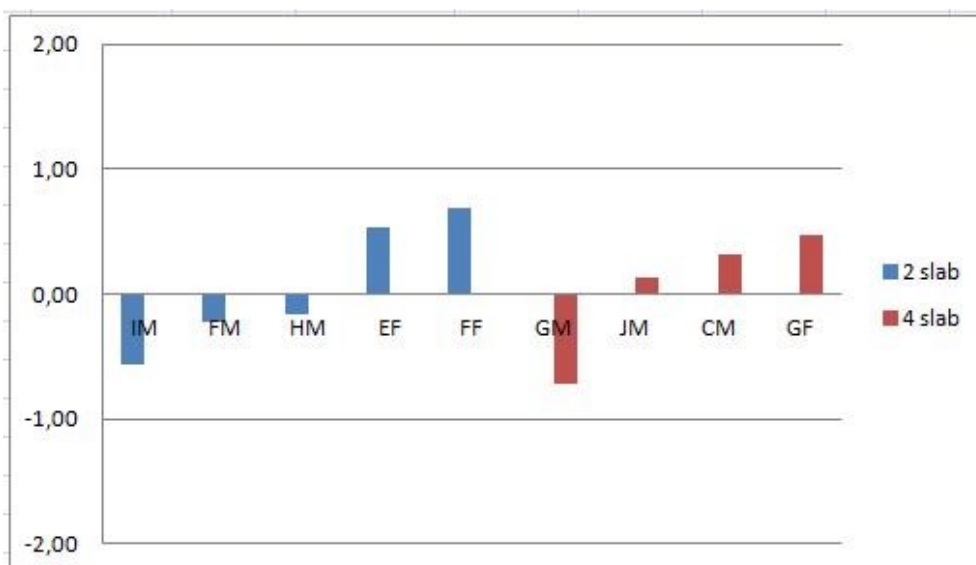
V grafech 6.22 a 6.23 je možné vidět protichůdnou tendenci v hodnocení podle dvouslabičných slov. Graf 6.22 zobrazuje výrazně negativní hodnocení dvou mluvčích dle dvouslabičných slov u otázky ohledně soustředěnosti mluvčího. Nejnižší hodnocení bylo nalezeno u mluvčího AM s hodnotou -1,63 bodu. Naopak čtyřslabičná slova zde byla hodnocena převážně v kladných hodnotách. V grafu 6.23 je naproti tomu vidět tendence k výrazně pozitivnějšímu hodnocení mluvčích podle dvouslabičných slov. Nejvyšší skóre zde dosahovalo hodnoty 1,84 bodu u mluvčí BF. Navíc je zde znovu zřejmá tendence k pozitivnějšímu hodnocení ženských mluvčích, kterou je možné pozorovat i v předchozím grafu.

I z ostatních grafů je zřejmé, že hodnocení dle délky slov nevykazuje výrazné tendence, výsledné hodnoty dvouslabičných i čtyřslabičných slov se objevují na obou pólech škály. Rozhodování tedy mnohem více záleželo na jiných okolnostech.

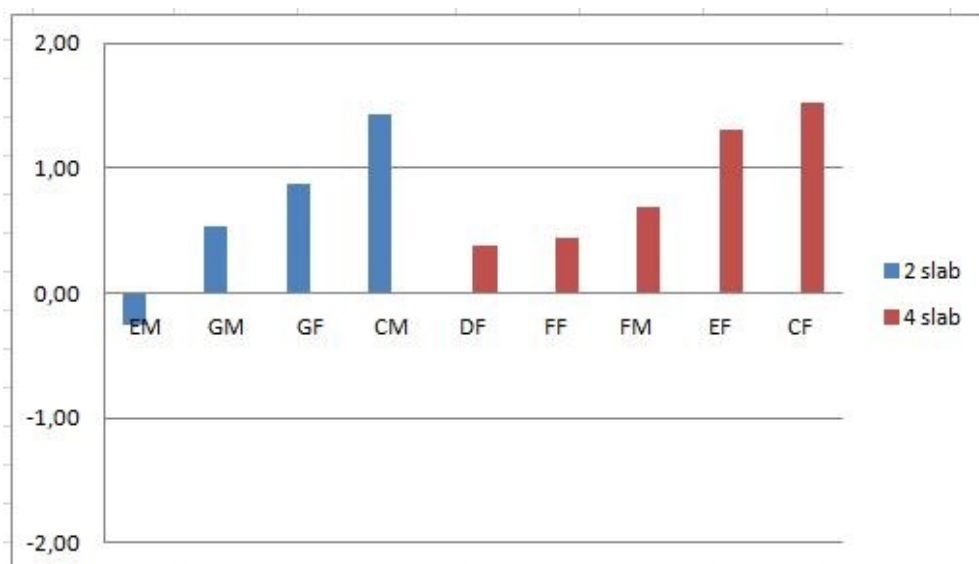

Graf 6.23: Průměrná skóre mluvčích dle délky slova u otázky týkající se dobrých studijních výsledků

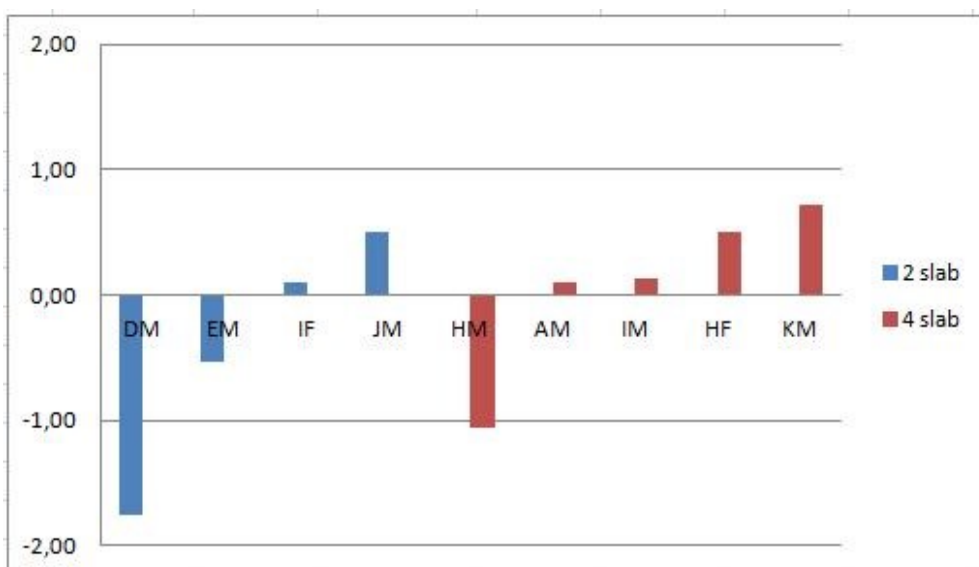
Tuto domněnku podporuje také skutečnost, že u naprosté většiny otázek výsledné hodnoty dvouslabičných a čtyřslabičných slov kopírovaly podobný výsledný tvar grafu. To je možné vidět v následujících grafech 6.24, 6.25 a 6.26.

Graf 6.24: Průměrná skóre mluvčích dle délky slova u otázky týkající se pečlivosti

Graf 6.25: Průměrná skóre mluvčích dle délky slova u otázky týkající se cílevědomosti

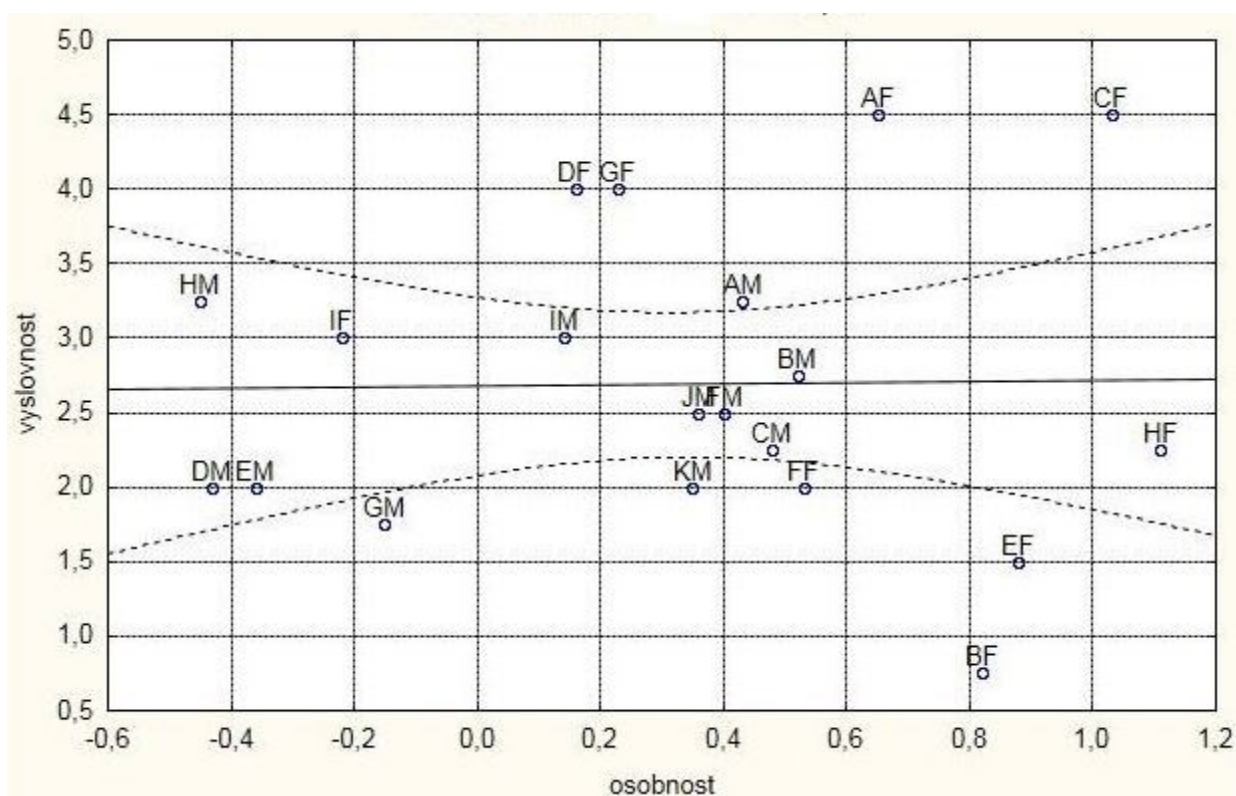

Graf 6.26: Průměrná skóre mluvčích dle délky slova u otázky týkající se důvěryhodnosti

V grafu 6.24 se sice objevují tři celková záporná hodnocení dle dvouslabičných a pouze jedno dle čtyřslabičných slov, nicméně po zprůměrování celkových výsledků obou délek slov nám vyjdou velmi podobná čísla 0,06 a 0,05 bodů, tedy hodnocení jsou i takto naprosto srovnatelná. V dalších grafech jsou vidět různé tendence v hodnocení, nicméně mezi sebou navzájem jsou skóre u stejné otázky vždy velmi podobná. Co se týče minimálních a maximálních hodnot v hodnocení mluvčích, škála byla ve většině případů využita celá.

6.5 Srovnání hodnocení respondentů s fonetickým hodnocením

Základní otázkou v našem experimentu bylo, zda výsledky hodnocení respondentů budou korelovat s hodnocením fonetických proměnných. Na tomto místě je důležité připomenout, že hodnocení probíhala v rámci jiných škál, zatímco respondenti hodnotili mluvčí na škále od -3 do 3 bodů, u fonetické analýzy byla využívána škála od 0 do 10 bodů, přičemž vyšší číslo zde znamenalo větší počet nežádoucích jevů. Po provedení korelačního výpočtu bylo zjištěno, že mezi daty není vzájemná souvislost: $r(20) = 0,02$; $p = 0,94$. To je zřejmé i z grafu 6.27.

Graf 6.27: Korelace mezi celkovými výsledky v hodnocení respondentů a celkovými výsledky z hodnocení fonetických proměnných.

Vysoké hodnocení mluvčích dle výslovnosti tedy v naprosté většině případů nekoreluje s nízkými průměrnými hodnotami u hodnocení osobnosti a naopak. Nemáme tedy doklad, že by sledované výslovnostní jevy souvisely s vnímáním osobnosti mluvčího. Výjimkou bylo hodnocení dvou ženských mluvčích (EF, BF). Ty byly hodnoceny nejlépe z hlediska fonetických proměnných (0,75 a 1,5 bodu), ale zároveň velmi dobře i samotnými respondenty (0,82 a 0,88 bodu).

Naopak bylo ale nalezeno mnoho výsledků, u kterých se projevil naprosto opačný trend, tedy že u mluvčích, u kterých dosahovalo hodnocení respondenty pozitivních výsledků, se v řeči objevovalo mnoho nežádoucích jevů (např. mluvčí AF a CF, kteří měli shodně 4,5 bodu z hodnocení fonetických proměnných), a naopak (např. mluvčí DM, EM a GM, jejichž průměrné hodnocení respondenty vyšlo v záporných hodnotách, přičemž byli hodnoceni spíše pozitivně, co se týče fonetické analýzy). Ostatní mluvčí se nacházeli mezi těmito krajními hodnotami.

Na tomto místě je žádoucí nahlédnout blíže do analýzy jednotlivých mluvčích, kteří se svými výsledky vymykají obecnému trendu. Jistě je možné přičítat negativní hodnocení respondentů například snížené kvalitě nebo šumu v pozadí nahrávky u daných mluvčích. Nicméně i když tento faktor bereme jako další proměnnou, nahrávky mluvčích DM, EM, GM, kteří jsou průměrně respondenty hodnoceni v záporných hodnotách, jsou svou kvalitou srovnatelné s ostatními a nevyskytuje se u nich na pozadí žádný šum, který by mohl percepci negativně ovlivnit.

Dále je možné zjistit, zda se již výše zmíněná obecná tendence v zápornějším hodnocení pseudoslov promítla do konkrétních výsledků tří mužských mluvčích, u nichž se hodnocení s fonetickou analýzou rozcházejí. Pokud se tedy blíže podíváme, zda negativní výsledky více ovlivnila slova nebo pseudoslova, zjistíme, že například u mluvčího DM byla negativně hodnocena pouze pseudoslova (-0,82 bodu), slova se v průměru pohybují okolo nuly (0,05 bodu), mluvčí EM má sice i podle slov záporné hodnocení, nicméně v nevýrazných hodnotách a jsou to tedy také pseudoslova, která průměr snižují (-0,65 a -0,11 bodu). U mluvčího GM je výsledek stejný jako u EM, pouze s rozdílem, že obě hodnoty jsou ještě méně výrazné (-0,3 a -0,05 bodu). Tyto hodnoty jsou pouze orientační, jelikož u nich nebyl proveden vážený průměr.

Ještě podrobnější analýzou se dostaneme ke konkrétním slovům (a příslušným otázkám), která byla u těchto mluvčích hodnocena s nejnižšími hodnotami. U mluvčího DM jde o pseudoslovo „řendo“, které dostalo u otázek ohledně studijních výsledků a svěřování stejnou negativní hodnotu -1,82 bodu. Foneticky bylo toto slovo hodnoceno velmi dobře (1 bod), a to za sníženou kvalitu a prodloužení vokálu. Mluvčí EM byl nejhůře hodnocen v otázkách společenskosti a cílevědomosti. U první otázky šlo o pseudoslovo „butmitokel“

(-1,18 bodu), u druhé o pseudoslovo „řendo“ (-1,47 bodu). Za slovo „butmitokel“ byl foneticky ohodnocen 3 body kvůli desonorizaci a prodlužování vokálu, u slova „řendo“ se vyskytovalo prodlužování finálního vokálu a byl hodnocen pouze 1 bodem. U posledního mluvčího GM bylo s nejnižšími hodnotami hodnoceno pseudoslovo „řendo“ (-0,93 bodu), přičemž fonetická analýza neodhalila žádný nežádoucí jev v jeho výslovnosti a hodnocení bylo tedy 0 bodů. I z těchto konkrétních výsledků je zřejmé, že fonetické ukazatele nehrály (alespoň v tomto experimentu) v percepci mluvčího velkou roli, někdy dokonce vůbec žádnou.

6.6 Reakce na opakované položky

Jak již bylo zmíněno v kapitole 5, pět položek bylo v každém z testů zopakováno, aby se zjistila konzistence v hodnocení respondentů. Stejně položky by měly být hodnoceny stejně, nicméně v našem testu se položky vyskytovaly u různých otázek. Je tedy nutné se na výsledky dívat s touto rezervou, nicméně srovnávat je lze, stejně jako v předchozích případech, po jejich zprůměrování a srovnání bodového ohodnocení z hlediska společensky žádoucích a nežádoucích osobnostních charakteristik. Pokud by byly hodnoty velmi odlišné, je zřejmé, že respondenti hodnotili stimuly náhodně, nebo že byly výsledky ovlivněny další (vnější) proměnnou. Výsledky průměrného hodnocení opakovaných položek je možné vidět v tabulkách 6.1 a 6.2.

Hodnocení 1 a 2 vyjadřují zprůměrované výsledky prvního a opakovaného poslechu. Hodnoty je však nutno brát jako orientační, protože u nich nebyl proveden vážený průměr. Nalezením vzdálenosti průměrných hodnocení mezi první a opakovanou položkou u jednotlivých respondentů a jejich celkovým zprůměrováním byl zjištěn průměrný rozdíl individuálních hodnocení, který je v tabulce možno vidět v posledním sloupci.

TEST A

Mluvčí	Položka	Hodnocení 1	Hodnocení 2	Průměrný rozdíl
CM	P/4	-0,03	-0,06	1,09
DF	P/4	-0,47	-0,59	0,71
AM	W/4	1,35	0,65	1,12
EM	W/2	-0,15	0,12	1,03
DM	P/2	-0,94	-1,35	1,47

Tabulka 6.1: Průměrné reakce respondentů na první a opakovanou položku v testu A u čtyřslabičných pseudoslov (P/4), dvouslabičných pseudoslov (P/2), čtyřslabičných slov (W/4) a dvouslabičných slov (W/2) a průměrný rozdíl individuálních hodnocení respondentů.

TEST B

Mluvčí	Položka	Hodnocení 1	Hodnocení 2	Průměrný rozdíl
CM	W/4	0,33	0,80	1,40
DF	W/4	0,53	0,50	0,97
AM	P/4	0,30	0,13	1,30
EM	P/2	-1,13	-0,53	1,13
DM	W/2	0,70	0,20	1,50

Tabulka 6.2: Průměrné reakce respondentů na první a opakovanou položku v testu B u čtyřslabičných pseudoslov (P/4), dvouslabičných pseudoslov (P/2), čtyřslabičných slov (W/4) a dvouslabičných slov (W/2) a průměrný rozdíl individuálních hodnocení respondentů.

U úkolů tohoto typu jistě nelze v hodnocení očekávat naprostou shodu, nicméně zde můžeme vidět, že i když se některá hodnocení poměrně shodují, průměrný rozdíl individuálních hodnocení se pohybuje v hodnotách okolo 1 bodu. V jednotlivých hodnoceních se tedy našlo vždy pár jedinců, kteří se ve svém hodnocení rozcházeli i o 2 a více bodů. Výrazně menší konzistenci v hodnocení měly ženy, nicméně větší rozdíl než 2 body u hodnocení opakovaných položek se vyskytoval napříč všemi mluvčími i otázkami u mnoha respondentů.

7 Diskuse

7.1 Rekapitulace výsledků

Výsledky našeho experimentu neodhalily souvislost mezi fonetickým hodnocením mluvčích a hodnocením respondenty a na tomto místě budou diskutovány některé příčiny, které mohly mít na podobu výsledků vliv. Není možné se domnívat, že by fonetické rysy promluvy netvořily alespoň část našeho dojmu a názoru na druhé. Jak již bylo uvedeno v kap. 2, fonetické rysy posluchačům poskytují oporu při odhadu určitých povahových charakteristik. Nicméně většina studií zabývajících se těmito souvislostmi se soustředí spíše na ukazatele jako je výška hlasu, tempo, intenzita atd. nebo prozodické jevy jako intonace atd. a jejich vlivy na hodnocení osobnosti mluvčího. V naší studii jsme některé z těchto charakteristik také hodnotili (například slabikování jako narušení temporální složky řeči), nicméně převážnou část fonetické analýzy tvořilo hodnocení artikulační pečlivosti. Podobným tématem se zabýval O. Niebuhr (2017), který hodnotil souvislost mezi mírou redukce slov a vnímáním mluvčích (viz kap. 2.2, s. 21). I když autor do výzkumu nezahrnul i další fonetické jevy, které v naší práci hodnoceny byly, výsledky jeho studie by mohly poskytnout jeden z možných výkladů pro absenci korelace u našich výsledků. Jak již bylo zmíněno v kap. 2.2, výsledky Niebuhrovy analýzy odhalily tendenci k pozitivnějšímu hodnocení těch mluvčích, u kterých se nacházely mírné formy redukcí, než u mluvčích bez redukcí.

Výsledky našeho experimentu tuto hypotézu alespoň v několika případech podporují. U 5 mluvčích bylo nalezeno naprosto protichůdné celkové hodnocení, co se týče fonetických výsledků oproti hodnocení posluchačů (viz graf 6.27). Nejvýraznější jsou tyto případy: mluvčí CF byla respondenty hodnocena v průměru 1,03 body (druhý nejlepší průměr), přičemž u 3 ze 4 otázek kladné odpovědi dosahovaly velmi výrazných hodnot, především pak u hodnocení cílevědomosti. Dle fonetického hodnocení ale její hodnoty dosahovaly nejvýše (4,5 bodu), což značí množství problematických jevů ve výslovnosti. Byla zde nalezena metateze, několik redukcí i elize. Stejně skóre z fonetického hodnocení dostala mluvčí AF, která sice neměla tak vysoké hodnocení respondenty jako

předchozí mluvčí, nicméně stále je výsledek subjektivního hodnocení výrazný (0,65 bodu). U ní byly ve fonetické analýze nalezeny problémy v plynulosti řeči, opět několik redukcí, elize, asimilace atd. Opačnou tendenci vykazují 2 mluvčí, hodnoceni respondenty v průměru v záporných hodnotách, kteří ve svém projevu téměř žádné řečové problémy nemají. Jde o mužské mluvčí DM a EM, jejichž celková hodnocení jsou -0,43 a -0,36 bodu a při fonetické analýze byli shodně hodnoceni 2 body. V jejich projevu se nalézaly jevy jako prodlužování hlásek, zadržávání nebo epenteze a pouze 2 velmi mírné redukce. Nutno zmínit, že ve výsledcích jsou zahrnuta všechna data (tedy výsledky slov i pseudoslov) a všechny otázky. Toto souhrnné srovnání ukazuje tendence ke kladnému hodnocení položek s určitou mírou redukcí na rozdíl od těch, u nichž se žádné výrazné výslovnostní problémy nevyskytují. Výsledky tedy podporují závěr studie O. Niebuhra a dávají prostor k dalšímu zkoumání.

V experimentu vyšly najevo také některé další skutečnosti. V celkovém hodnocení respondentů velmi výrazně převládají kladné výsledky, které navíc dosahují vyšších hodnot, než hodnoty záporné (viz graf 6.1, s. 43). Tendenci ke kladnému hodnocení neznámých lidí může ovlivňovat třeba nastavení sociokulturního rámce. Ukázalo se, že respondenti mnohem raději dávali kladné hodnoty a víc se obávali těch záporných. Ve dvou případech se respondenti při závěrečném dotazu na dojmy z experimentu vyjadřovali o výrazně záporném hodnocení dokonce jako o „pomlouvání“.

Celkové hodnocení ženských a mužských mluvčích také není souměrné. Ve stejném grafu je možné vidět, že prvních 6 nejlepších výsledků dosahují ženské mluvčí, naopak v negativních hodnotách se pohybují kromě jedné mluvčí pouze mužští mluvčí. Zde by na hodnocení mohla mít vliv například volba otázek a kulturní stereotypy. Míra pečlivosti, školní úspěšnosti nebo družnosti je zřejmě více připisována dívkám než chlapcům. Ani výsledky těchto 6 ženských mluvčích nebyly ovlivněny fonetickými charakteristikami řeči. Dvě mluvčí byly ve fonetické analýze hodnoceny nejvyššími bodovými hodnoceními (4,5 bodu), další 2 naopak nejnižšími (1,5 a 0,75 bodu) a poslední 2 se pohybují někde uprostřed škály (2,25 a 2 body). Toto rozložení tedy znovu vypovídá o skutečnosti, že spolu fonetické vlastnosti projevu a subjektivní hodnocení mluvčích nekorespondují.

Důležitým výsledkem bylo také hodnocení reálných slov a pseudoslov. Pseudoslova měla ve většině případů nižší bodové hodnocení než slova a jejich celkové výsledky téměř vždy dosahovaly extrémnějších hodnot (viz kap. 6.3). Tyto výsledky, odkazující ke skutečnosti, že neznámá slova hodnotíme spíše negativně, by mohla být vysvětlena i ve světle již zmíněných studií, které se věnují stereotypním hodnocením u mluvčích odlišného mateřského jazyka. Pokud projevu (zde slovu) posluchač nerozumí, hodnotí záporněji i vlastnosti mluvčího (např. studie Lambert a kol., 1960, viz zde kap. 3, s. 26).

Pokud se zaměříme na fonetickou stránku pseudoslov, objevovaly se u nich specifické problematické jevy jako metateze, slabikování nebo hláskování, částečně i epenteze. Je možné, že posluchači jsou na tyto jevy citliví víc, než na různé druhy redukcí hlásek, prodlužování nebo asimilace. Ty se v projevu objevují běžně, zatímco na metatezi narazí posluchač jen zřídka. Slabikování a hláskování posluchači vnímají asi také mnohem více, protože jde o poměrně nápadný jev, zatímco jemnou redukcí hlásek v některém případě posluchač ani nezaznamená.

7.2 Vliv formulace otázky a použitých výrazů

Samotné znění otázek může jistě ovlivnit respondentovo rozhodování. Je tedy nutné, aby posluchači všem použitým výrazům rozuměli a otázka byla formulována srozumitelně. V případě tohoto experimentu byly použity otázky týkající se pečlivosti a přijatelnosti (viz kap. 5.4) a každá z nich byla stručně a jasně formulována v úvodu dotazníkového archu. Při samotném testování i při analýze dat se ale objevilo několik problematických jevů. Otázky byly v naprosté většině v pozitivním znění, tudíž posluchači hodnotili míru kladné vlastnosti mluvčího. Ovšem u dvou otázek tomu bylo naopak. Šlo o hodnocení nedbalosti a vyrušování ve třídě. U těchto otázek byli respondenti před testováním upozorněni, že vyšší hodnocení znamená vyšší míru negativní vlastnosti mluvčího. Při vyhodnocování těchto otázek byla nutná změna polarity otázky, tudíž i změna hodnocené vlastnosti na kladnou. I když byla snaha o nalezení antonym (nedbalost – pečlivost, vyrušování – soustředěnost), je možné namítnout, že určitý

rozdíl mezi slovy existuje a bylo by lepší už v dotaznících zvolit jednotnou polaritu otázek pro jednodušší a přesnější porovnávání.

Dále je možné zkoumat samotný vliv otázky na odpovědi respondentů posouzením určitých tendencí v hodnocení. Při srovnání souhrnných výsledků u jednotlivých otázek (viz kap. 6.2) je možné vidět u každé otázky tendenci k souhrnnému kladnému/zápornému hodnocení mluvčích, nebo výrazné tendence v hodnocení jednotlivých mluvčích. Například cílevědomost a pracovitost vykazuje mnohem silnější tendence k celkovému kladnému hodnocení než hodnocení důvěryhodnosti. U všech grafů je možné sledovat různá rozložení v hodnocení mluvčích, přičemž pouze u jednoho je rozložení co se týče záporných i kladných odpovědí velmi podobné a nevykazuje žádné tendence. Jde o hodnocení pečlivosti (viz graf 6.4), kde žádné záporné ani kladné výsledky nedosahují velmi výrazných hodnot. Nejnižší hodnocení bylo v průměru -0,72 bodů a nejvyšší 0,69 bodů a po zprůměrování všech výsledných hodnot se pohybujeme okolo nuly (0,05 bodů).

Absenci jakékoliv tendence v hodnocení je zde možno odůvodnit zvoleným pojmem pro hodnocení, a to *nedbalostí*. Byla potvrzena autorčina domněnka, že posluchači v mladém věku nebudou vědět, co si pod pojmem konkrétně představit. Již při samotném testování se několik respondentů zeptalo, co pojem znamená. Z hodnocení je vidět nejistota respondentů a tendence hodnotit ve středu škály, nepoužívat extrémní hodnoty. Jistě by bylo výhodnější zvolit jiný pojem nebo otázku formulovat víc jako konkrétní situaci, ve které se nedbalost vyskytuje, a která by posluchačům pomohla v utvoření jasnější představy. Někteří posluchači se také dotazovali, co konkrétně zahrnuje „dění ve třídě“ u otázky: *Myslíte si, že mluvčí je často organizátorem dění ve třídě?* Bylo by jistě lepší specifikovat, o jaké dění jde. V našem experimentu to bylo posuzováno jako kladná vlastnost s vazbou na vybranou charakteristiku přijatelnosti. Nicméně jistě je možné si představit i negativní konotace, a to že dění ve třídě bude vykládáno jako vyrušování atd.

7.3 Vlivy týkající se zvukové podoby položek

Jak již bylo uvedeno v kap. 5.1, ačkoli byli mluvčí nahráváni na stejný typ diktafonu, kvalita jednotlivých nahrávek se liší v důsledku střídání místností pro nahrávání, vzdálenosti mluvčích od diktafonu, jeho konkrétním nastavení a především pak šumem v pozadí některých nahrávek. Nahrávek s narušenou kvalitou a určitou mírou šumu na pozadí je celkem 10 a týká se to všech čtyř typů položek. Přehled těchto mluvčích a konkrétních položek, jejich fonetické hodnocení i zprůměrované hodnocení respondentů u všech otázek je předložen v následující tabulce 7.1 (výsledky jsou však pouze orientační, nebyly provedeny váženým průměrem).

Z výsledných hodnocení respondentů je vidět, že všechny šumové položky nebyly hodnoceny pouze negativně, ale naopak, většina položek má kladné hodnocení a čtyři mluvčí dokonce výrazně kladné skóre. Hodnocení respondentů u těchto položek je rozprostřeno od výrazně záporných po výrazně kladné hodnoty, není tedy důvod se domnívat, že by se rozhodování ohledně mluvčích opíralo velkou mírou o kvalitu nahrávky.

Mluvčí	W/P	2/4	Body	Průměrné hodnocení
GF	P	4	6	-1,23
EM	P	2	1	-0,83
JM	W	2	2	-0,13
FF	P	4	4	0,12
AM	P	4	5	0,22
GF	W	4	5	0,38
CM	W	4	4	0,57
IF	W	2	4	0,88
AM	W	4	6	1,00
CF	P	4	5	1,03

Tabulka 7.1: Průměrné výsledky subjektivního hodnocení položek se sníženou kvalitou nahrávky u položek W/P (slovo/pseudoslovo) s délkou 2/4 (dvouslabičné/čtyřslabičné) u jednotlivých mluvčích ve srovnání s jejich fonetickým bodovým hodnocením. Položky jsou seřazeny dle výsledků v subjektivních hodnoceních.

Ani konkrétní průměrné výsledky u mluvcích a jednotlivých otázek nenaznačují, že by kvalita nahrávky ovlivňovala rozhodování respondentů. Například u mluvcího AM se vyskytují dvě šumové položky a obě byly hodnoceny odlišně. V otázce ohledně středu pozornosti byl mluvcí hodnocen dle jedné nekvalitní nahrávky (čtyřslabičné pseudoslovo) v průměru 0,8 body, u šumové nahrávky reálného čtyřslabičného slova dokonce 2,18 body. Velmi podobné hodnocení získal i u otázky ohledně pracovitosti. Zde je mnohem větší mírou prokázán vliv typu položky – slov vs. pseudoslov, než toho, že by hodnocení ovlivňovala kvalita nahrávky. Obdobné výsledky vykazuje i hodnocení mluvcího CM. Dle šumových nahrávek byl hodnocen u různých otázek těmito průměrnými hodnoceními: 0,67; 0; 0,27 a 1,33 bodu, přičemž u stejných otázek dostal velmi podobné průměrné výsledky u nešumových položek (pořadí otázek je stejné): -0,06; 0; 0,35 a -0,47 bodu. Až na poslední otázku se výsledky poměrně shodují. Tabulka 7.2 pak shrnuje průměrné výsledky všech položek, ve kterých se objevoval šum na pozadí a porovnává je s průměrným hodnocením kvalitních nahrávek od stejných mluvcích. Některé nešumové položky byly sice v průměru hodnoceny lépe než šumové, nicméně celkově se žádný takový trend neprokázal. Šumové položky od mluvcích IF, AM a CM dosáhly naopak vyššího průměrného skóre a u mluvcí CF je rozdíl mezi hodnoceními zanedbatelný.

Mluvcí	Šumové pol.	Nešumové pol.
GF	-0,43	0,85
FF	0,12	0,65
IF	0,88	-0,59
CF	1,03	1,04
EM	-0,83	-0,16
JM	-0,13	0,48
AM	0,61	0,04
CM	0,57	0,45

Tab. 7.2: Srovnání průměrných výsledků všech položek, kde se objevuje snížená kvalita nahrávky a kvalitně nahraných položek od stejných mluvcích.

7.4 Řečové vady

V analýze nás také zajímalo, zda mají na rozhodování respondentů vliv řečové vady a v jaké míře. Tomuto tématu se blíže věnuje např. diplomová práce L. Brušákové (2014), ve které se autorka zabývá vlivem sigmatismu na hodnocení mluvčího. Výsledky odhalily očekávanou tendenci k negativnějšímu hodnocení mluvčích, u kterých se sigmatismus vyskytoval, a to především v okruhu otázek zjišťujících sociální status (otázky týkající se kompetence a schopnosti mluvčích).

V našem experimentu byl nalezen sigmatismus u dvou ženských mluvčích a rotacismus bohemicus u jednoho mužského mluvčího. U každého z nich se tyto řečové vady projevíly pouze u jedné položky. Průměrné hodnocení těchto položek shrnuje tabulka 7.3. Zde je možné porovnat zprůměrovaná hodnocení respondentů u položek, ve kterých se vyskytovala řečová vada vůči položkám od stejného mluvčího, ve kterých se vada neprojevila. Nutno zmínit, že výsledky jsou pouze orientační, protože nebyly spočítány váženým průměrem.

Mluvčí	W/P	2/4	Body	Řečová vada	Bez vady
KM	P	2	2	-0,93	0,75
DF	W	4	10	0,52	0
IF	W	2	4	0,88	-0,59

Tabulka 7.3: Srovnání bodového fonetického hodnocení a průměrných hodnocení respondentů u položek W/P (reálné slovo/pseudoslovo) s délkou 2/4 (dvouslabičné/čtyřslabičné), ve kterých se vyskytuje řečová vada a ostatních položek od stejných mluvčích, kde se vada nevyskytuje.

Tendence k výrazně nižšímu hodnocení u položek s řečovou vadou se dle těchto výsledků projevila pouze u mluvčího KM. U dvou zbývajících mluvčích byly naopak položky zahrnující sigmatismus hodnoceny pozitivněji než ty, kde se vada neobjevila. Dále je možné se podívat na podrobnější analýzu, která ukáže hodnocení mluvčích u jednotlivých typů položek, viz tabulka 7.4.

Mluvčí	W2	W4	P2	P4
KM	0,59	0,93	-0,93	0,74
DF	0,71	0,52	0,37	-0,53
IF	0,88	-0,30	-0,33	-1,15

Tab. 7.4: Srovnání průměrných hodnocení respondentů u položek W2 (dvouslabičné slovo), W4 (čtyřslabičné slovo), P2 (dvouslabičné pseudoslovo) a P4 (čtyřslabičné pseudoslovo) u jednotlivých mluvčích s řečovou vadou. Položky, ve kterých se řečová vada vyskytuje, jsou vyznačeny červeně.

Jak již bylo zmíněno výše, prokázalo se, že na hodnocení respondentů mělo vliv to, zda šlo o reálné slovo či pseudoslovo. Při pohledu na tabulku 7.4 je možné vidět, že tento trend se projevil i u některých položek s řečovými vadami. Například u mluvčí IF posluchači volili nižší skóre spíše, když šlo o pseudoslova (především položku P4), než u slov, i když se u jednoho z nich vyskytoval sigmatismus. U mluvčí DF tato tendence není tak značná, ale stále se tu projevuje pozitivnější hodnocení položky s řečovou vadou, pokud jde o slovo, než o pseudoslovo bez vady. Sigmatismus tedy pro posluchače nebyl tak výrazným rušivým prvkem. Naproti tomu rotacismus bohemicus u mluvčího KM se projevil výrazně nižším bodovým ohodnocením než zbývající položky stejného mluvčího. U všech ostatních položek je mluvčí hodnocen kladně, a to s výraznými výsledky. Protože byl tento mluvčí hodnocen v průměru kladně i u druhého pseudoslova, je na místě se domnívat, že takto výrazný záporný výsledek byl zapříčiněn právě nápadnou řečovou vadou.

7.5 Globální hlasové charakteristiky

Dá se usuzovat, že pro své odhady respondenti vycházeli z celého komplexu dostupných informací a že jejich rozhodování bylo velkou měrou ovlivněno barvou hlasu mluvčího a jeho fonačním nastavením. Nejlépe byly hodnoceny 4 ženské hlasy, u kterých se neobjevuje v žádné míře dyšnost ani napjatost hlasu, naopak mají čistý, spíše vyšší hlas, percepčně příjemný bez jakýchkoli příznaků. Naopak tři mužští mluvčí, jejichž výsledné průměrné hodnoty byly nejnižší, mají velmi specifické hlasy. U mluvčího DM se objevuje třepená fonace, mluvčí HM má na dětského mluvčího velmi hluboký hlas a i mluvčí EM má velmi osobitý hlas s častou nazalizací. Z ženských mluvčích měla nejnižší hodnocení mluvčí IF,

jejíž hlas vykazuje podobné tendence. Je velmi neobvyklý, spíš hlubší a místy napjatý. I tento malý vzorek naznačuje, že hlas mluvčího měl zřejmě jednu z rozhodujících rolí při rozhodování respondentů a ti sami se zmiňovali o tom, že barva hlasu je velmi výrazná složka jejich hodnocení. Nicméně vnímání příjemnosti hlasu je velmi subjektivní, a proto také těžko zobecnitelné. Vliv barvy hlasu by požadoval samostatné hlubší prozkoumání.

7.6 Závěrečné zhodnocení experimentu

Ačkoli tento experiment nepotvrdil souvislost mezi fonetickými rysy promluvy a hodnocením mluvčích, přinesl některé užitečné výsledky, na které by se dalo navázat v další studii. Jde například o hodnocení recipientovi známých či neznámých slov nebo převahu kladných hodnocení u lehce redukované řeči. Také jsme si vědomi, že se v experimentu našly jevy, které mohly rozhodování respondentů ovlivnit a které by se v další práci daly eliminovat (srovnatelná kvalita nahrávek, volba polarit otázky, volba slovního obsahu otázek).

Co se týče osobních výpovědí respondentů, ti se často zmiňovali o tom, že hodnocené hlasy často přirovnávali k sobě a svým vlastním zkušenostem, a snažili se přiřadit hlas mluvčího k někomu, koho znají a vědí, jaký je. Někteří z nich také popisovali, že v jejich úsudku hrálo roli tempo řeči, přičemž příliš pomalé tempo hodnotili spíš negativně. Mezi respondenty se také našli dva dyslektici, kteří se shodně zmínili o tom, že je pro ně velmi obtížné hodnotit dvě rozdílné charakteristiky najednou. Vzhledem k přijatelnosti délky testu a udržení pozornosti posluchačů však nebylo možné rozdělit test po jednotlivých otázkách. Další poznámka pak směřovala ke škále s plusy a mínusy, kde by jim zjednodušila rozhodování konkrétní slovní vyjádření (nesouhlasím, nevím, souhlasím...). Více se také museli soustředit na neintuitivní hodnocení negativních vlastností v pozitivní části škály, což už bylo ale diskutováno výše.

Výsledky našeho experimentu tedy mohou poukazovat na skutečnost, že posluchači při prvním kontaktu s mluvčím odhadují jeho osobnostní charakteristiky na základě porozumění obsahu řeči, značnou roli také může hrát barva hlasu nebo stereotypy v hodnocení řeči (např. pohlaví mluvčího). Co se týče fonetických vlastností řeči, jistá míra redukce v řeči posluchačům nevádí, naopak

ji hodnotí kladně. Negativní osobnostní charakteristiky pak přiřítají těm mluvčím, v jejichž projevu se vyskytují nápadné a specifické jevy, týkající se například fonačního nastavení, výšky hlasu, výrazných řečových vad (zde rotacismus bohemicus) a dalších výraznějších výslovnostních problémů.

8 Závěr

Cílem tohoto experimentu bylo přispět k výzkumu vztahu objektivních fonetických jevů a percepce posluchačů (podobné studie vzniklé pod Fonetickým ústavem FF UK viz například diplomové práce Bartůňková, 2014 nebo Berkovcová, 2017). Nalezením možného vztahu by se dala podpořit hypotéza, že do hodnocení mluvčího vstupují foneticky prokazatelné jevy jako redukce, snížená kvalita hlásek, narušená plynulost nebo třeba řečové vady. I když je jisté, že výslovnostní jevy určitou mírou na hodnocení osobnosti mluvčích působí, u experimentu tak, jak byl proveden námi a na tomto konkrétním materiálu, se vzájemný vztah nepodařilo odhalit. Mluvčí, u kterých se v projevu objevovaly neplynulosti a prohřešky proti výslovnostní normě, byli dle respondentů hodnoceni neutrálně, ale i velmi pozitivně. Naopak hodnocení mluvčích, kteří dostávali ta nejlepší skóre z fonetické analýzy, se většinou neshodovala s průměrnými hodnoceními respondentů.

Na druhou stranu je nutné zmínit, že v reálné situaci je posluchači většinou poskytnuto mnohem více okolností, které mu v hodnocení mluvčího mohou pomoci. Naši respondenti měli pouze omezený čas a hodnotili mluvčího dle jediného slova. Nebyl jim k dispozici žádný kontext, vizuální opora, ani delší čas. I přesto však určité tendence v hodnoceních respondentů byly nalezeny, především pak v hodnocení reálných slov a pseudoslov nebo rozdíly v hodnocení mluvčích u jednotlivých otázek. Podrobnější analýza, popsaná v diskusi, pomohla odhalit některé okolnosti, které výzkum mohly ovlivnit a kterých se následující studie mohou vyvarovat. Zároveň by bylo dobré v podobném výzkumu pokračovat, přiblížit ho co nejvíce reálné situaci a zvýšit tak jeho ekologickou validitu.

Tento experiment shrnuje některé podstatné informace z oblasti percepce lidské řeči, psychologie osobnosti nebo stereotypů a předsudků v hodnocení mluvčích a přináší výsledky srovnání fonetického hodnocení řeči se subjektivním posouzením osobnosti. Tím navazuje na předchozí studie a obohacuje je novým pohledem například díky tomu, že pro svou analýzu využívá řečových projevů dětských mluvčích a neomezuje se pouze na reálná slova.

Reference

- Addington, D. W. (1968). The relationship of selected vocal characteristics to personality perception. *Speech Monographs*, 35, 492–503.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. New York: Addison-Wesley.
- Allport, G. W., & Cantril, H. (1934). Judging personality from voice. *Journal of Social Psychology*, 5, 37–55.
- Allport, G. W., Vernon, P. E., & Lindzey, G. E. (1960). *Study of values: A scale for measuring the dominant interests in personality*. Houghton Mifflin.
- Apple, W., Streeter, L. A., & Krauss, R. M. (1979). Effects of pitch and speech rate on personal attributions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(5), 715–727.
- Aronovitch, C. D. (1976). The voice of personality: Stereotyped judgments and their relation to voice quality and sex of speaker. *Journal of Social Psychology*, 99, 207–220.
- Bartůňková, H. (2014). *Dimenze přívětivosti ve vnímání osobnosti mluvčího podle melodie řeči* (diplomová práce). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Berger, S., Niebuhr, O., & Peters, B. (2017). *Winning Over an Audience – A Perception-based Analysis of Prosodic Features of Charismatic Speech*. Proc. 43rd Annual Meeting of the German Acoustical Society, Kiel, Germany, 1454–1457.
- Berkovcová, Z. (2017). *Vliv temporálních změn na vnímání kompetence mluvčího* (diplomová práce). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Berkovcová, Z., Černíková, Š., & Skarnitzl, R. (2016). Vliv temporálních manipulací na vnímání kompetence mluvčího. *Studie z aplikované lingvistiky*, 7 (1), 7–19.
- Blatný, M. a kol. (2010). *Psychologie osobnosti. Hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada.
- Bond, Z. S., & Moore, T. J. (1994). A note on the acoustic-phonetic characteristics of inadvertently clear speech. *Speech Communication*, 14, 325–337.
- Brown, B. L., Strong, W. J., & Rencher, A. C. (1974). Fifty-four voices from two: the effects of simultaneous manipulations of rate, mean fundamental

- frequency, and variance of fundamental frequency on ratings of personality from speech. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 55(2), 313–318.
- Brušáková, L. (2014). *Postoje posluchačů vůči mluvčím s vybranými řečovými vadami* (diplomová práce). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Collins, K., & Clement, R. (2012). Language and Prejudice: Direct and Moderated Effects. *Journal of Language and Social Psychology*, 31(4), 376–396.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *NEO PI-R: Revised NEO Personality Inventory and NEO Five-factor Inventory (NEO FFI): Professional Manual*. PAR.
- Dixon, J. A., Mahoney, B., & Cocks, R. (2002). Accents of Guilt? Effects of Regional Accent, Race, and Crime Type on Attributions of Guilt. *Journal of Language and Social Psychology*, 21(2), 162–168.
- Ernestus, M., Baayen, H., & Schreuder, R. (2002). The recognition of reduced word forms. *Brain and Language*, 81, 162–173.
- Ernestus, M., Lahey, M., Verhees, F., & Baayen, R. H. (2006). Lexical frequency and voice assimilation. *Acoustical Society of America*, 120, 1040–1051.
- Eysenck, H. J. (1958). A short questionnaire for the measurement of two dimensions of personality. *Journal of Applied Psychology*, 42(1), 14–17.
- Heidbreder, E. (1926). Measuring introversion and extroversion. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 21(2), 120–134.
- Hřebíčková, M. (2008). *Lexikální a dispoziční přístup k pětifaktorovému modelu osobnosti* (teze k disertační práci). Dostupné online z: http://www.avcr.cz/opencms/export/sites/avcr.cz/cs/pro-verejnost/.content/soubory/dsc-teze/hrebickova_teze.pdf
- Hřebíčková, M. (2011). *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: přístupy, diagnostika, uplatnění*. Praha: Grada.
- Kemps, R., Ernestus, M., Schreuder, R., & Baayen, B. (2004). Processing reduced word forms: The suffix restoration effect. *Brain and Language*, 90, 117–127.
- Kramer, E., & Aronovitch, C. D. (1970). Voice Expression and Rated Extraversion. *Journal of Projective Techniques and Personality Assessment*, 34(5), 426–427.

- Lambert, W. E., Hodgson, R. C., Gardner, R. C., & Fillenbaum, S. (1960). Evaluational reactions to spoken languages. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60(1), 44–51.
- Lay, C. H., & Burron, B. F. (1968). Perception of the personality of the hesitant speaker. *Perceptual and Motor Skills*, 26, 951–956.
- Lindblom, B. (1990). Explaining Phonetic Variation: A Sketch of the H&H Theory. *Speech Production and Speech Modelling*, 403–439.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of personality and social psychology*, 52(1), 81.
- Miller, N., Maruyama, G., Beaber, R. J., & Valone, K. (1976). Speed of speech and persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34(4), 615–624.
- Niebuhr, O. (2017). *Clear Speech - Mere Speech? How segmental and prosodic speech reduction shape the impression that speakers create on listeners*. Proceedings of 18th International Interspeech Conference, Stockholm, Sweden, 894–898.
- Niebuhr, O., Brem, A., & Voße, J. (2016). *What makes a charismatic speaker? A computer-based acoustic prosodic analysis of Steve Jobs' tone of voice*. *Computers in Human Behavior* 64, 366–382.
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(6), 574–583.
- Pervin, L. A., & John, O. P. (1999). *Handbook of personality: Theory and research*. Elsevier.
- Pisoni, D. B., & Remez, R. E. (2005). *The handbook of speech perception*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- Ramsay, R. W. (1966). Personality and speech. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4, 116–118.
- Rubin, D. L. (1992). Nonlanguage factors affecting undergraduates' judgments of nonnative English-speaking teaching assistants. *Research in Higher Education*, 33(4), 511–531.
- Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Praha: Grada.

- Semin, G. R., & Fiedler, K. (1988). The cognitive functions of linguistic categories in describing persons: Social cognition and language. *Journal of Personality and Social Psychology, 54*(4), 558–568.
- Smith, B. L., Brown, B. L., Strong, W. J., & Rencher, A. C. (1975). Effects of speech rate on personality perception. *Language and Speech, 18*, 145–152.
- Tusing, K. J., & Dillard, J. P. (2000). The sounds of dominance: Vocal precursors of perceived dominance during interpersonal influence. *Human Communication Research, 26*, 148–171.
- Volín, J., Poesová, K., & Skarnitzl, R. (2014). The Impact of Rhythmic Distortions in Speech on Personality Assessment. *Research in Language, 12*, 209–216.
- Williams, C. E., & Stevens, K. N. (1972). Emotions and speech: Some acoustical correlates. *Journal of the Acoustical Society of America, 52*, 1238–1250.

Příloha 1: Dotazníkové archy k percepčnímu testu

Pozn. Vzhledem k délce dotazníku byla u pěti následujících formulářů vynechána poslední dvojice škál (v testu bylo celkem 9 dvojic, zde je na ukázkou pouze 8).

zácvičné položky

1. Myslíte si, že mluvčí plní úkoly včas?

2. Myslíte si, že se mluvčí snadno seznamuje?

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. Myslíte, že mluvčí vyrušuje při hodinách?

2. Myslíte si, že mluvčí raději tráví čas ve společnosti než sám?

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. Zdá se vám, že má mluvčí problémy s nedbalostí?

2. Myslíte, že tento mluvčí je často organizátorem dění ve třídě?

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. Myslíte si, že se tento mluvčí dobře učí?

2. Myslíte, že je mluvčí rád středem pozornosti?

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. Myslíte, že je tento mluvčí cílevědomý?

2. Myslíte, že je tento mluvčí u spolužáků oblíbený?

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. Myslíte si, že je mluvčí pracovitý?

2. Myslíte, že se tomuto mluvčímu druzí často svěřují?

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++

1. --- -- - 0 + ++ +++

2. --- -- - 0 + ++ +++